

205235

205205 303

Nr. 6.

.30 fil.

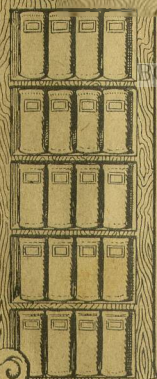
**BIBLIOTECA POPORALA
A „ASOCIATIUNII“**

Despre testament,

Explicarea articolului de lege XVI,
din anul 1876.

De

Dr. Valer Moldovan.

Comel Lazar

707026

Biblioteca populară a „Asociațiunii“.

Despre testament,

Explicarea articolului de lege XVI,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

din anul 1876.

de

Dr. Valer Moldovan.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201701266

SIBIIU,

Tipariul tipografiei archidieceesane.

1903.

Despre testament.

Introducere.

Legile țării, după cari avem să ne îndreptăm faptele și afacerile noastre, nu le putem învăța în școală. Fie-care cetățean, care vrea să le cunoască, trebuie să-și ia el însuși osteneala, de-a le cumpăra și învăța.

Legiuitorii, când au adus o lege nouă, o tipăresc în foaia oficioasă. La 15 zile după aceasta, ea intră în putere pentru toți cetățenii, ori o cunosc ori nu.

De aceea nimenea nu se poate mântui cu aceea, că nu a știut despre ea, pentru-că a cunoaște legile țării, e o datorință cetățenească.

Cine nu-și ia osteneala aceasta, are să se păgubească însuși din nesciința lui.

Dar a cunoaște legile, nu e așa de ușor, cum s'ar crede. Pentru-că numai de 30 de ani încoace, legiuitorii țării au adus o mulțime de legi, și an de an se înmulțesc numărul lor. Apoi cele mai multe legi sunt scrise așa, că nu ori-cine le poate înțelege ci numai cei-ce au învățat drepturile pe la școlile înalte.

Astfel oamenii cu învățatură mai puțină, cum sunt țăranii, chiar dacă ar avea timp și voe, încă nu s'ar alege cu mult din cetitul legilor.

Pentru-ca poporul totuși să-și poată câștiga cunoscințele cele mai de lipsă, despre legile țării, s'au aflat bărbați învățați, ieșiți din sinul poporului, cari au ales din mulțimea de legi pe cele mai însemnate și mai de lipsă în viața de

toate ilele, i tălmăcindu-le pe graiul i ntelesul poporului român dela sate, i-au înlesnit i lui cunoașterea și ntelegerea lor.

Acesta este i scopul carii de faa. n cele ce urmează voi da explicarea unei legi însemnate i trebuincioase pentru tot omul. E legea făcută în anul 1876, articolul XVI. Legea aceasta ne spune felul cum avem să facem testamentele și contractele de moștenire.

Puini vor fi aceia, cari n'au auit despre lucrurile acestea. Astfel cei mai mulți știu că de ce nșemnatate mare e un testament i, că ce mare trebuina avem să știm felul cum trebuie făcut, pentru-ca să nu-i poată gasi nime nici o vină. Cu toate aceste, voi aduce i eu în cele următoare câteva exemple, din cari, chiar i cei-ce nu au veut i nu au auit până acum nimic despre testamentele i despre contractele de moștenire, vor ntelege nșemnatatea lor, i se vor afla ndemnai a ceti cu luare minte cartea aceasta, în care m'am nisuit a spune tot ce am aflat, că e de lipsă să știm despre testamentele, despre felurile lor i despre modul cum trebuie făcute.

CAP I.

Despre testament i despre contractele de moștenire în genere.

Vorba testament e luată dela strămoșii noștri Romani. n limba lor, adecă în limba latină, cuventul „testis“ nșemna martor. De aceea vorba testament nu ar nșemna altceva, decât o scrisoare, care dă mărturie, că ceea-ce e scris în ea s'a ntmplat întocmai cum e scris acolo.

n ntelesul acesta, sub testament ar trebui să ntelegem toate scrisorile i contractele făcute între oameni vii,

pentru-că toate aceste sunt mărturii despre ceea-ce e scris în ele.

Sub „testament“ însă, atât Romanii cei vechi, cât și noi Românii, nu înțelegem și nu am înțeles altceva, decât o anumită specie de scrisoare, anume care o face cineva când simte că i-se apropie sfârșitul vieții, cu scopul, ca cei-ce vor moșteni din averea lui, să se țină întru toate de voința lui din urmă cuprinsă în scrisoarea aceasta.

Așa dară, testamentul e exprimarea voinții din urmă a unui om asupra averii, ce va rămâne după moartea lui.

Sub contract de moștenire înțelegem un contract, încheiat între doi oameni, dintre cari, unul se îndatorește a-i lăsa celuilalt după moarte averea întreagă sau numai o parte din ea.

După cum arată și numele, contractul de moștenire e și „contract“ și încățva și „testament“, fiind-că și aici e vorbă de o avere, care numai după moartea stăpânului ei, va fi a moștenitorului. Deosebirea dintre testament și contractul de moștenire este, că testamentul cuprinde numai voința unui om, adecă a celui-ce-și face testamentul. De aceea, dacă, spre pildă, ați imi fac testamentul și las toată averea mea lui Petru, mâne însă mă socotesc altfel și vreau să o las lui Pavel, nu trebuie decât să-mi fac alt testament, fără să-mi fie frică, că voi da de necaz cu Petru. Pentru-că în testament e pusă numai voința mea pe care o pot schimba după plac.

Altfel stă lucrul la contractele de moștenire. Aici nu e numai o voință, ci două, una a celui ce dă averea și una a celui ce primesce.

De aceea, contractul de moștenire nu se poate strica, decât cu invoirea amândorora. Dintr'un exemplu (pildă) se va

vedé, mai lămurit, deosebirea dintre testament și contractul de moștenire:

Moș Nicolae Urs nu are pe nime în lume. Are însă o casă și o grădină frumoasă în capul satului. Fiind bătrânul prea slab, decât să poată lucra însuși grădina, face învoială cu un nepot de frate, ca să se mute la bătrânul, să-i lucre grădina, să grijească de ce sunt în jurul casei, în schimb bătrânul îi promite, că după moarte toată averea i-o lasă lui.

Se duc la oraș, ca să facă o scrisoare despre învoială. Că știți, vorba vine și se duce, dar scrisoarea rămâne.

Se duc la un avocat, care le spune că pot alege între două feluri de scrisori: sau să-și facă Moș Nicolae un testament în care lasă toată averea nepotului său, sau pot să-și facă un contract de moștenire.

•După sfatul avocatului se hotărăsc să încheie un contract de moștenire.

Au aflat de mai *bun* contractul pentru-că, dacă făceau un testament, Moș Nicolae ar fi avut ori când dreptul să-și facă alt testament, și să lase altuia toată averea, iar nepotul rămânea de pagubă, fără nici o răsplată pentru munca și grija, ce-a pus-o pe averea unchiului său.

Pe când contractul de moștenire nu se poate schimba de cât cu scirea și învoirea amândorora. Astfel nepotul e liniscit, că dacă va lucra pentru unchiul său, după moartea acestuia, averea îi rămâne abunăseamă lui.

Din exemplul acesta poate vedé ori-și-cine deosebirea dintre testament și contractul de moștenire.

Ar mai fi să spun ceva despre *folosul* testamentului, adică, bine e să-și facă oamenii testamentul? și oare nu sunt

intâmplări în viață, când e chiar de lipsă, ca de cu vreme să ne îngrijim, a ne spune voința din urmă prin testament?

La toată intâmplarea, când cineva nu are nici o avere, nu are nici grije de a-și face testamentul. De asemenea bună-oară un om, care are numai un copil, încă nu are de a-și bate capul cu scrisoare, pentru-că copilul seu și așa va moșteni după el în puterea legii. Așa dară e tot una, ori își va face testamentul, ori nu.

Altceva e, când cineva are mai mulți copii, iar averea nu stă din bani gata, ci, cum e și la noi Românii, din o căsuță și câteva pământuri la hotar.

E lucru cunoscut, că cele mai multe procese se ivesc între frați și neamuri, din cauză, că nu se pot împărți asupra averii părintești. Pentru-că, fie-care moștenitor ar vrea să rămână el în casă, și fie-care ar vrea, să-și tie pentru sine pământurile cele mai bune, iar la ceilalți să le lase cele mai slabe. De aici se nasc certe, neînțelegeri și procese fără sfârșit.

Un tată cu minte, când vede, că încep a-i slăbi puterile, că a ajuns la partea mai grea a vieții lui, când nu se mai câștigate ceva, ci să se bucure, dacă poate ținea ce a agonisit până atunci, face foarte bine, dacă își pune pe hârtie voința din urmă, adecă dacă își face testamentul, ca după moarte copiii, să nu aibă privilegiu de ceartă asupra averii părintești, ci să se indestulească cu ce i-a lăsat fie-cărui tatăl lor în testament. Să țicem bunăoară, că un tată are 3 copii, doi ficiori, și o fată măritată de curând. Avera lui stă din o casă cu grădină, din 2 jugere de fânaț și din 3 jugere de arător.

În mintea lui, tatăl și-a făcut împărțeala moșiei între copii. Cel mai mare — așa se gândesce el — va rămâne în

casa părințească, că așa se cade, apoi el a căpătat cu nevasta pământuri destule, așa că numai de casă mai are lipsă. Celalalt ficior și cu soru-sa vor împărți frățesc cele două jugere de fânaț și 3 jugere de arător. Dacă tatăl e om cu socoteală, se apucă și își pune dorința aceasta într'un testament, în care lasă cu limbă de moarte, că copiii lui numai așa au să împartă moșia, cum a poruncit el.

Dacă nu va face lucrul acesta, poate că copiii, ca oameni cumiți, se vor înțelege pe cale pacinică. Dar se poate, că se va vâri duhul neînțelegerii între ei, se vor încurca în procese, și când vor găta cu procesele vor fi gata și cu averea. De aceea totdeauna e bine, dacă un părinte face el dreptate între copii lui împărțind el averea, ceea-ce se poate face așa de ușor pe calea unui testament.

Sunt însă întâmplări în viață, când e chiar de lipsă, ca cineva să-și facă testamentul, dacă vrea, ca averea lui să-o capete cel pe care-l dorește el și nu alții, cărora nu ar vrea să le lase nici un ban.

Legile de moștenire din țeara noastră s'au îngrigit, ca să rânduiască modul, cum are să se facă moștenirea atunci, când cel reposit nu a lăsat testament în urma sa.

Legea spune apriat, că cine are dreptul să moștenească și în care rënd au dreptul neamurile la moștenire. Aceasta este *moștenirea după lege*.

După legile acestea moștenesc înainte de toate copilul după tatăl seu. Dacă sunt mai mulți copii sau nepoți, atunci aceștia moștenesc cu toții. Dacă nu sunt copii și nepoți, atunci moștenesc părinții celui răposat, frații lui și celelalte neamuri și așa mai departe.

Moștenirea după testament e mai presus decât cea după lege, intrucât, când moare cineva mai ântâi se caută că nu a ramas testament după el. Dacă află un testament, făcut cum se cade, atunci moștenirea se va face numai și numai după voința cea din urmă a celui răposat, adecă după testament.

Numai dacă nu se află testament are loc moștenirea după lege.

Să dau acuma un exemplu, din care ori-cine va înțelege, cât de lipsă e uneori, să facem testamentul:

Ioan a lui Poponea a trăit o viață întreagă cu nevastă sa Ana in cea mai bună înțelegere. Au muncit și cruțat împreună, așa, că nu numai nu au prădat averea rămasă dela părinții lui Ioan, ci au plătit toate datoriile intabulate pe moșie și și-au câștigat in jurul căsiei o mulțime de lucruri folositoare.

Când omul a trecut peste 60 de ani nu scie ceasul și minutul, când îi vine sfârșitul. Așa și Ioan. Intr'o seară numai i se face rău și abia a mai avut atâta timp, 'ca să-și mângăie nevasta cu vorbele, că din averea rămasă va pute trăi fără griji. Apoi își dete sufletul.

Abia au apucat să-l îngroape și au venit frații lui Ioan, — cari in viața întreagă tot in ceartă și in dușmănie au trăit cu fratele lor, — și și-au cerut partea după lege din averea rămasă. Anume ei au auđit de unde-va, că după legea de moștenire, care e in putere acum in țeara Ardealului, *dacă cineva moare fără testament, și nu rămân copii după el, trei părți din patru din avere sunt ale neamurilor bărbatului și numai a patra parte e a muierii.*

Inzadar s'a jurat biata muiere, că bărbatul ei pe patul de moarte i-a ȃis, că întreaga avere va fi a ei, nime n'a vrut să-o creadă. La pertractarea lăsamântului au îndrumat'o, să arete testament, ceea-ce nu a putut face, fiind-că bărbatul ei a murit în pripă.

Urmarea a fost că a trebuit se lase fraților bărbatului ei trei părți din avere, iar ea a rămas numai cu a patra parte.

Dacă bărbatul ei ar fi fost om mai priceput, nu ar fi lăsat lucrul de pe o ȃi pe alta, ci și-ar fi făcut testamentul. Astfel toată averea era a nevestei lui credincioase, cu care a muncit împreună o viață întreagă, și nu a fraților sei, cari l'au dușmănit într'una.

CAP II.

De câte feluri sunt testamentele?

Testamentele sunt de mai multe feluri după *omul care le face* și după *chipul cum le face*.

Testamentul și-l poate face fie-care om însuși, dacă scie scrie și are priceperea să pună pe hârtie ceea-ce gândește. Dacă nu e în stare să facă lucrul acesta, se duce la un om sciutor de carte, cum sunt notarii comunali și advocații. Testamentul care și-l face cineva însuși ori îl face notarul, avocatul sau alt om sciutor de scrisoare se numește *testament privat*.

Afară de cei numiți mai poate face testamentele și *notarul public*. Despre notarul public scim cu toții, că e un om de încredere pus de stăpânire, ca să isprăvească unele afaceri încredințate lui, și să stea în ajutor cetățenilor, la facerea contractelor, testamentelor și altor scrisori de cari au lipsă în viața de toate ȃilele.

Fiind astfel notarul public un fel de diregător și testamentele și scrisorile făcute de el au mai multă credință. De aceea un testament făcut de un notar public se numește *testament public*.

După felul cum e făcut un testament putem vorbi de testament făcut *in scris* și despre testament *verbal* sau făcut numai cu graiu viu. Despre deosebirile aceste voi vorbi mai la vale.

E bine însă să ne însemnăm atâta că testamentul *public* nu se poate face decât *in scris* pe când cel *privat* se poate face după plac, sau în scris sau cu graiu viu.

Cunoascerea regulilor după cari are să facă un notar public un testament nu e chiar de lipsă, pentru-că e destul dacă le scie el însuși și se ține el de ele, iar dacă nu se ține și nu face un testament bun atunci el e răspunzător și e dator să deie despăgubire celor cari ar suferi pagubă din nesciința sau greșala lui.

Cu atât mai de lipsă e să cunoaștem rânduile după cari se fac testamentele private. Pentru-că, precum bine șcim, moartea nu totdeauna ne dă de scire când vine. De cele mai multe-ori ea vine pe neașteptate încât abia avem vreme ca să ne spunem în grabă mare voința din urmă.

Astfel neavând fie-care om vreme să meargă la un avocat ori la un notar, care să-i facă testamentul, e tare de lipsă ca fie-care om să scie regulile după cari se fac testamentele private.

În urmă mai sunt unele testamente private la cari legea se mulțămesc cu mai puține cerințe ca la celelalte. Acestea sunt așa numitele *testamente privilegiate*, bunăoară testamentele cari se fac în *vreme de ciumă* sau *choleră* ori

altă boală lipicioasă. În vreme de acestea de grea încercare legea cere numai jumătate atâția martori ca de obicei și nu totdeauna e de lipsă, ca martorii să fie toți de față când se face testamentul. Astfel de testamente au drept să facă și cei-ce călătoresc pe mare, apoi soldații pe câmpul de luptă și alții, după cum voiu arăta mai târziu.

CAP III.

Cine are drept să-și facă testamentul?

Facerea unui testament nu-i lucru de toate zilele, pentru-că de un testament atârnă soarta unei averi întregi. De aceea legiuitorii s'au gândit de cu vreme, ca să nu deie ori și cui dreptul de a-și face un testament, ci numai aceluia, cari au minte sănătoasă și au ajuns la atâta pricepere, ca să înțeleagă însemnătatea pasului ce-l fac.

De aceea înainte de toate legea spune apriat, că numai atunci e bun un testament, dacă cel care-l face a ajuns la o anumită vîrstă.

În privința aceasta e bine să ne însemnăm, că testamente private nu-și pot face, decât cei-ce au implinit 18 ani. Și legea e foarte aspră. Ea pretinde apriat 18 ani impliniți. Dacă lipsesce numai o zi testamentul nu e bun, nu are nici o putere.

Cei cari nu au implinit încă 18 ani, își pot face testament *public*, așa dară înaintea notarului public. Dar și aici se cere, ca să fi implinit un număr oare-care de ani. Anume în țara ungurească își pot face testament public, cei-ce au implinit 12 ani, pe când în Ardeal numai cei-ce au implinit 14 ani.

După cele spuse așa dară e bine, să ne însemnăm următoarele vârste:

1. În țara ungurească vîrsta dela 1 pînă la 12 ani, în Ardeal dela 1 pînă la 14 ani. Copiii, în vîrsta aceasta, n'au drept, să-și facă nici un fel de testament. Dacă moare un copil în vîrsta aceasta, averea lui o vor moșteni neamurile mai deaproape *după lege*.

2. În al doilea rînd vine vîrsta dela 12 ani, în Ardeal dela 14 ani pînă la 18 ani.

În vîrsta aceasta un copil își poate face testamentul, dar numai așa, dacă merge la notarul public și-l roagă, ca să-i ia el în scris voința din urmă.

Hotărîrea aceasta a legii are înțelesul acela, că împedecă, ca cineva să se poată folosi de nepriceperea unui copil, care încă n'a împlinit 18 ani. Ușor se poate întempla, că îi pun unui astfel de copil o scrisoare înainte, o subscrie și nici nu scie, că el și-a făcut testamentul. Pe când la notarul public treaba merge altfel.

Notarul public, ca omul de încredere al legii, e dator să-i tîlmăcească copilului însemnătatea pasului ce voiesce să-l facă, și se îngrijesce, ca voința lui din urmă să fie luată bine la protocol.

3. În urmă vine vîrsta dela 18 ani în sus, când ori-ce om cu mintea sănătoasă își poate face testamentul. Poate să și-l facă privat sau la notarul public, după plac.

Dar nu numai vîrsta e aceea, care împedecă facerea unui testament, ci pe lângă asta se mai cere, ca atunci, când cineva își face testamentul, să fie cu mintea sănătoasă și treaz la cap.

De aceea nu își pot face testament nebunii și oamenii beți, cât timp ține nebunia sau beția.

Pentru-că și între nebuni sunt de aceia, cari din când în când sunt trezi la minte, vorbesc cum se cade, și sunt ca și sănătoșii.

Intr'o astfel de stare și omul nebun își poate face testamentul. Dar ca acela să aibă putere, e de lipsă, să se dovedească, că omul nebun în momentul, când și-a spus voința de pe urmă înaintea martorilor, a fost într'adevăr cu mintea sănătoasă.

După legea austriacă, care e în putere aci în Ardeal, mai este o hotărîre cu privire la dreptul de a face testamentul.

Legea aceasta dice, că cel-ce s'a dovedit de prădător al averii, și din pricina aceasta a fost pus sub tutorat din partea tribunalului, nu are drept să-și facă testament, decât despre *jumătate* averea, iar cealaltă jumătate, ori vrea ori nu, va fi a moștenitorilor *după lege*.

Să spun un exemplu:

Petru Dan s'a dat cu totul la patima beției. Inzădar a umblat biata nevastă sa să-l întoarcă la calea cea bună. Zădarnice au fost sluşbele date la popa din sat, ca să-i întoarcă Dumnezeu gândul în spre nevastă sa. Vădînd muierea, că toate sunt inzădar, l-a arătat la tribunal și a cerut să fie pus sub tutorat, că dacă nu, toată averea o prădează și ea rămîne pe drumuri.

Tribunalul l-a și pus sub tutorat și din ziua aceea Petru nu a mai putut vinde nimic, fără învoirea tutorului și a scaunului orfanal.

Ca să-și răsbune pe nevastă sa, Petru s'a apucat și și-a făcut un testament, în care, după moarte, întreaga avere o lasă la cârciumăreasa din sat, care i-a promis, că pentru asta îl va ține cu vinars până la moarte. Într'aceea Petru într'o noapte a murit. Se dice că s'a aprins vinarsul în el. A treia și vine cârciumărița cu testamentul și o provoacă pe biata muiere să iasă din casă și din averea rămasă, că Petru i-a lăsat ei toată averea.

Biata muiere merge plângând la un avocat, care o o învață ce are să facă. Anume, fiind bărbatul ei pus sub tutorat, nu a avut drept să-și facă testamentul decât despre jumătate averea. De aceea numai jumătate averea va fi a cârciumăresei, iar cealaltă jumătate îi va rămâne ei. Astfel biata muiere a rămas totuși cu ceva, deoarece-ce, ne având bărbatul ei alte rudeni, a moștenit ea jumătate averea.

Cum am și mai sus, hotărîrea aceasta e numai în legea austriacă, care deocamdată e în putere în Ardeal.

În țara ungurească, după legile de acolo, și cel pus sub tutorat are dreptul să-și facă testamentul despre toată averea, de aceea acolo, muierea, în exemplul de mai sus, ar fi rămas cu totul de pagubă, adică nu ar fi căpătat nimic.

Aflu că e bine, să amintesc aici despre legea civilă care acum o lucră legiuitorii țării și care va fi gata poate preste vre-o 10 sau 20 de ani. Legea aceasta va avea putere peste întreagă țara ungurească, așa dară și peste Ardeal. După legea aceasta și în țara ungurească numai aceia vor avea drept să-și facă testament, cari au împlinit *14 ani*, de altă parte, când va intra în putere legea aceasta, își perde puterea în Ardeal legea austriacă și astfel și aici, cel pus sub

tutorat, ca om prădător, va avea drept să-și facă testamentul peste toată averea.

Deocamdată însă aici în Ardeal lucrul stă așa cum l-am spus mai sus și cum am arătat în pilda cu Petru Dan.

Pentru-ca un testament să fie bine făcut și să nu poată fi atăcat de nimenea, e de lipsă ca cel ce-și depune în el voința din urmă pe lângă anumiți ani și pe lângă mintea sănătoasă să-și facă testamentul din voia lui liberă nesilit de nimenea. Bună-oară cineva l-a amenințat pe cel ce-și face testamentul, că de nu-i lasă lui toată averea prin un testament făcut în toată regula îl omoară. Omul meu de frică face un testament, după dorința celui ce l-a amenințat.

După moarte copiii lui sau ceilalți moștenitori pot strica testamentul acesta dacă dovedesc, că a fost făcut numai de frică.

Tot astfel va fi fără valoare testamentul, dacă cineva numai cu înșelăciune sau cu vicleșug l-a îndemnat pe altul ca să-i lase lui averea prin testament. Să spun un exemplu:

Moș Toma lui Indrei, înainte de asta cu vre-o 25 de ani, s'a sfădit rău cu feciorul seu Simion. Acesta, năcăjit pe tatăl seu, s'a luat la drum și s'a dus în țara românească unde s'a însurat și a avut un copil, care a murit în vîrsta de 20 de ani. De supărare s'a stins și bietul Simion fără să se mai întoarcă vre-odată în țara lui, și fără să se mai impace cu tatăl seu.

Un fost prietin al copilului lui Simion, un copil isteț și cam hoțoman, a auzit că prietinul seu a avut în țara Ardealului un moș cu avere. Ce i-a plesnit prin minte, ce

nu, destul, că într'o ȃi s'a luat la drum și a venit până în satul lui Moș Toma. Aici s'a dat de copilul lui Simion. A spus, că tatăl seu a murit și astfel, rămas pe drumuri, a venit să-și caute neamurile.

Bietul Moș Toma, căruia îi păruse rău de nedreptatea, ce o făcuse unicului seu ficior, l-a primit cu bucurie pe tinărul care s'a dat de nepot. L-a luat lângă el și la moarte i-a lăsat lui toată averea prin un testament făcut în toată regula.

Nepoții de frate a lui Moș Toma, de unde, de unde nu, au dat de veste, că copilul cel adevărat a lui Simion, cel dus în țară, a murit încă înainte de tatăl seu și astfel tinărul venit din țară și căruia Moș Toma i-a lăsat toată averea, e un înșelător.

Pornesc deci proces în contra tinărului pe care-l și câștigă. Pentru-că în proces au dovedit, că Moș Toma a fost înșelat și dus în rătăcire. Căci dacă bătrânul scia, că cel căruia i-a lăsat toată averea nu e nepotul lui ci un înșelător, abunăseamă nici în casă nu-l primia, necum să-i lase lui toată averea.

Se vede dar din pildele acestea, că chiar și un testament făcut în toată regula se poate răsturna dacă acela e făcut de frică, sau în urma unei înșelăciuni sau greșeli.

CAP IV.

Testamentul privat făcut în scris.

După-ce am arătat pe larg, cine are dreptul să-și facă testamentul, voi trece la descrierea felului, cum trebuie făcut un testament privat, și anume mai întâi unul făcut *în scris*.

Legea spune apriat, că la ori-ce testament privat făcut în scris, dacă cel ce își face testamentul îl scrie și subserie el însuși, sunt de lipsă numai *doi martori*, altcum *patru*. Așa dară și testamentele în scris sunt de două feluri, anume: de acele, la cari se cer numai *doi martori* și de acele, la cari sunt de lipsă *patru martori*.

Fiind-că scim din însuși graiul legii, când sunt de lipsă numai *doi martori*, adecă atunci, când testamentul e scris întreg și iscălit de însuși mâna celui-ce lasă averea, vom sci și aceea, când trebuie *patru martori*.

Anume *patru martori* trebuie:

1. Când cel-ce lasă averea, își pune numai iscălitura sub testamentul scris de mână străină.

2. Când cel-ce lasă averea, din cauză, că nu scie scrie și ceti, — cum se dice — trage cruce, adecă pune degetul pe crucea dinaintea numelui seu, scris de altul.

Mai este încă o deosebire între testamentele făcute în scris, și anume la testamentul *scris și subscris de însași mâna celui-ce lasă averea*, precum și la testamentul *care e numai subscris sau iscălit de el nu e lipsă ca martorii să scie ce e scris în testament*. Bună-oară, cel-ce lasă averea vrea să nu scie nime, că el cui o lasă, ca să nu facă supărare între neamuri. Aici așa dară e destul, ca cel-ce vrea să-și facă testamentul, să chieame la el doi martori și arătându-le scrisoarea să le dică: „*Vedeți scrisoarea aceasta? În ea se cuprinde voința mea din urmă*“. După cari apoi îl subserie el și martorii cari mărturisesc în scris, cumcă în scrisoarea aceea se cuprinde testamentul celui-ce l-a subscris înaintea lor.

Tot astfel, când testamentul e scris de mână străină, cel-ce lasă averea chiamă la el 4 martori inaintea cărora deasemenea declară, că scrisoarea, pe care o are în mână, e testamentul lui. Apoi o subscie în fața martorilor cari și ei își pun numele la capătul testamentului sau pe foaia din afară. Dacă însă, cel-ce își face testamentul, nu scie nici scrie nici ceti *nu e destul*, ca el să arete scrisoarea gata în fața alor patru martori și se ȋică, că acela e testamentul lui, ci *trebuie*, ca scrisoarea aceea, *să se și cetească*. De aceea e de lipsă ca atât martorii, cât și cel-ce-și face testamentul, să priceapă limba în care e scris testamentul.

Voiu lua acum pe rënd toate soiurile aceste de teste-mente și voiu aręta la fie-care pe larg cum trebuie făcut dintru început și până în capăt:

1. La facerea testamentului *cu doi martori*, înainte de toate e *de lipsă ca cel-ce-și face testamentul să scie scrie și ceti și ca astfel întreg testamentul să-l scrie el cu mâna lui*.

După ce-a gătat cu scrisul chiamă doi martori și *dacă vrea le cetește acestora* întreg testamentul, dacă însă vrea, ca martorii să nu scie ce se cuprinde în el, le spune martorilor cam următoarele:

— „Scrisoarea aceasta scrisă și subscrisă de mâna mea cuprinde voința mea din urmă, sau testamentul meu“.

Dacă testamentul încă nu ar fi subscris, atunci e de lipsă ca să-l subscie în fața martorilor. După aceea vine *declarația martorilor, cari dovedesc, că cel-ce i-a chemat le-a arętat scrisoarea despre care a ȋis, că e voința lui din urmă și că în fața lor și-a iscălit numele sub scrisoare*.

Când martorilor li se arată un testament *scris și iscălit gata de mâna celui-ce-și lasă averea, ei numai atâta au să*

dovedească, că cel-ce-și face testamentul, în fața de față a amândorora, le-a arătat scrisoarea despre care a ȳis, că ea cuprinde voința lui din urmă iscălită de mai nainte cu propria lui mână. După aceasta apoi urmează „datul testamentului“, adecă punerea anului, luni și a ȳilei, când s'a făcut și a locului unde s'a făcut testamentul.

Lucrul acesta de altcum e neapărat de lipsă la toate testamentele, ori de ce soi u ar fi.

Un testament, despre care nu se scie când și unde s'a făcut, nu are nici o valoare, nu-i bun de nimic.

2. Tot cam astfel se face și testamentul, care e scris de o mână străină, dar e iscălit de cel ce-și face testamentul. Numai cât aici sunt de lipsă patru martori. Și aici se poate, ca martorii nici să nu scie ce se cuprinde în testament, e destul, dacă cel-ce i-a chemat, ca să-și facă testamentul, în fața lor spune, că scrisoarea iscălită de el e testamentul lui.

După aceasta martorii adaugă din partea lor în testament, că cel-ce și-a făcut testamentul în fața lor le-a arătat scrisoarea aceasta despre care a ȳis, că cuprinde voința lui din urmă. Mărturisirea aceasta a martorilor făcută pe testament — adecă sau în capetul lui sau pe fața din afară a lui o subscriu toți martorii. Apoi se scrie data, adecă locul unde, și timpul când s'a făcut testamentul.

Dacă cel-ce-și face testamentul încă nu l-a fost iscălit, până a nu se aduna martorii, atunci e dator să-l iscălească în fața celor patru martori, cari trebuie apoi să mărturisească, că testamentul a fost iscălit în fața lor.

Precum am spus la testamentul cel cu doi martori, și aici cel-ce-și face testamentul poate dacă vrea să-l ce-

cetească înaintea martorilor. Însă aceasta nu e de lipsă, și testamentul va fi bun și dacă nu s'a cetit.

3. În urmă sunt testamentele făcute de un om care nu scie nici scrie nici ceti, sau de un om care scie scrie, dar bună-oară din cauză, că 'l doare mâna dreaptă nu se poate iscăli pe testament.

Aici legea pretinde apriat, ca testamentul să se cetească înainte de a fi iscălit. Dacă nu s'a cetit, nu are nici o putere și să poate strica. Așa dară prin aceasta se deosebesce de celelalte soiuri de testament. Aici martorii trebuie neapărat să scie, că ce se cuprinde în scrisoare.

Testamentul acesta se face în modul următor: Cel-ce vrea să-și facă testamentul, trebuie să-și caute un om care să-i facă scrisoarea, să-i pună pe hârtie voința lui din urmă, adecă toate hotărârile cu privire la avere.

Când e gata scrisoarea, trebuie să chieame patru martori. Unul din ei poate fi și cel-ce a scris scrisoarea.

Fiind toți patru martorii de față, unul din ei, care scie ceti și scrie, trebuie să cetească scrisoarea cu glas înalt, așa, ca toți martorii să o înțeleagă.

De aceea e de lipsă, ca testamentul să fie scris într'o limbă. pe care o pricepe, atât cel-ce își face testamentul cât și toți martorii. Așa dară, dacă testamentul e făcut în limba română, toți trebuie să priceapă limba aceasta. După-ce s'a cetit testamentul, cel-ce și'l face trebuie se declare tot înaintea martorilor, că scrisoarea, ce s'a cetit cuprinde întru toate voința lui din urmă, adecă testamentul lui.

Acum urmează iscălirea testamentului. Anume unul dintre martorii, cari sciu scrie și ceti, trebuie să iscălească

sub testament numele celui-ce testează averea, iar acesta pune degetul pe cruce.

După-ce s'a făcut aceasta, martorii trebuie să dovedească tot pe testament, că tot ce cere legea s'a făcut întocmai. Așa dară ei trebuie să dovedească, că testamentul s'a cetit în fața lor, că cel-ce-și face testamentul le-a spus cu graiu înalt că în testamentul acela e voința lui din urmă și că cel-ce-și face testamentul, și-a pus degetul pe crucea de lângă numele lui iscălit de unul dintre martori. Apoi se iscălesc și martorii. Numele celui-ce nu scie scrie îl iscălesce celalalt martor, care scie scrie, iar acesta pune degetul pe cruce.

Și la testamentele acestea, e neapărat de lipsă să se scrie data.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mai trebuie să amintesc ceva despre modul, cum trebuie făcute testamentele în scris atunci, când cel-ce își face testamentul atâtea are de spus, încât nu încap toate pe o coală de hârtie, ci testamentul să scrie pe două sau mai multe coale.

În privința aceasta legea încă a fost cu luare aminte, și s'a îngrijit, ca să nu poată face nime înșelătorie. Pentru-că e tare ușor, ca cineva la un testament din trei sau patru coale să scoată frumușel o coală din mijloc, și să pună alta în locul ei, în care a scris ce-a vrut el.

De aceea legea ține, că îndată ce testamentul vine scris pe mai multe coale de hârtie, coalele acestea trebuie cusute cu ață, iar pe capetele aței, cel ce-și face testamentul precum și unul dintre martori, trebuie să-și pună pecetea așa, ca nimenea să nu poată desface ața și coalele.

CAP V.

Despre martori.

Fiind martorii atât de trebuincioși la facerea testamentului, încât dacă nu ne ținem de prescriesele legii în ceea-ce privesce martorii, întreg testamentul nu-i de treabă, aflu de lipsă ca să înșir aici tot ce hotăresce legea în privința lor. Legea nu ne spune numai aceea *câți* martori sunt de lipsă ei și aceea, *cum* au să fie acești martori.

Sunt unele cerințe fără de cari nime nu poate fi martor la un testament.

Nu poate fi martor la un testament *cel-ce nu a împlinit încă 18 ani, apoi orbii, surzii și muții*. Pentru-că copii sub 18 ani n'au încă priceperea destulă, ca să înțeleagă însemnătatea unui testament. Iar orbii, surzii și muții, sau nu vîd, sau nu aud, sau în fine nu pot mărturisi despre ceea-ce se cuprinde în testament.

Pentru-că nu odată se întîmplă, că moștenitorii se iau la proces între ei, și unul sau altul nu vrea să recunoască puterea testamentului. Atunci martorii, cari au fost de față la facerea testamentului, trebuie să pună mărturie sub jurământ despre aceea, că toate s'au întîmplat așa cum e scris în testament. E natural, că un orb nu va pute face lucrul acesta deoarece-ce el nu a vădut nimic, tot astfel mutul, chiar de a vădut tot, nu va pute pune mărturie. Tot astfel *nu pot fi martori cei, cari nu au mintea sănătoasă*.

Nu au drept de martor în urmă cei cari au fost odată judecați pentru jurământ strîmb, sau pentru o faptă isvorită din poftă de câștig cum e furtul, înșelăciunea, tâlhăria, găzduitul hoților și altele de felul acestora.

Pentru-că, cine s'a dovedit odată de mincinos, și a fost în stare să-și vîndă sufletul mărturisind strimb, sau care și-a dat pe față pofta de-a se îmbogăți pe nedreptul, pe spatele altuia, acela ușor poate luneca în păcat și a doua-oară, și poate fi câștigat, să facă mărturisire strimbă cu prilejul unui testament făcut cu înșelăciune.

Tot cu privire la martori mai prescrie legea, că *dintre martorii* cari iau parte la facerea unui testament *cel puțin jumătate trebuie să scie scie și ceti*. Așa dară la testamentul cu doi martori trebuie să scie scie și ceti cel puțin unul, iar la cel cu patru martori, cel puțin doi inși.

Toate însușirile acestea sunt neapărat de trebuință, pentru-ca un testament să fie bun. Așa dară dacă la facerea cutărui testament au luat parte martori cari nu au toate însușirile de lipsă, testamentul se poate răsturna.

O greșală cât de mică poate aduce o mare pagubă celor, cari au nădăjduit oare-care foloase din testament. Și să nu se mîngăie nime cu aceea, că fiind greșala mai mică, sau nu o bagă nime în samă sau și de o află, judecătoria nu va strica întreg testamentul pentru nimica toată. Lucrul stă cu totul altfel. Neamurile, cari au fost păgubite prin testamentul prin care cel ce a murit a lăsat averea altora și nu lor, vor face mai întotdeauna încercarea să-l strice. Se vor duce la vre-un avocat care cunoaște legea. Avocatul apoi abunăseamă, că va afla și greșala cea mai mică. E destul bună-oară, să afle că jumătate dintre martori nu au știut scie și ceti, ori că unul sau altul dintre martori a fost surd sau orb, ori că martorii nu au fost cu toții de față până s'a făcut testamentul. Incepe apoi procesul și urmarea e, că testamentul se strică și averea nu

se moștenesce după voința cea din urmă a celui-ce și-a făcut testamentul, ci după hotărârile legii *cu privire la moștenire*.

Este încă o cerință în privința martorilor, care deși nu ne ținem de ea totuși nu are ca urmare stricarea testamentului întreg ci numai a unei părți a lui.

Anume legea țice următoarele:

Nu pot fi martori aceia cărora încă le vine ceva avere din testamentul la care au fost folosiți ca martori.

Să spun un exemplu:

George a Rusului își face testamentul și își lasă jumătate averea finei sale Ana, iar cealaltă nepotului seu Petru. După moartea lui George, urmașii se ceartă între ei și lucrul ajunge la judecătorie. Aici un avocat descopere, că testamentul nu e bun, pentru că Petru, căruia îi vine după testament o parte de avere, însuși a fost unul dintre martori când s'a făcut testamentul. Legea însă opresce lucrul acesta. Însă totodată spune legea și aceea, că în astfel de impregiurări *testamentul nu se poate strica, ci urmarea e numai că cel-ce a fost ca martor la testament, nu poate moșteni în urma testamentului aceuia.*

Așa dară în exemplul de mai sus urmarea va fi, că fina Ana va moșteni jumătate averea după cum spune testamentul, Petru însă nu va pute moșteni cealaltă jumătate, ci ea se va împărți între rudeniile lui George după moștenirea după lege. Așa dară, dacă după George nu au rămas nici copii, nici părinți, vor moșteni nepoții lui. Dacă George a avut vre-o patru nepoți atunci fie-care din ei va căpăta din jumătatea de avere, care era să fie numai a lui Petru, câte a patra parte.

Dar legea prescrie și aceea, că prin cutare testament să nu poată moșteni nici chiar rudeniile mai deaproape ale celor cari au fost martori la testament. Legea înșiră apriat rudeniile acestea. Anume nu pot moșteni:

1. copiii, nepoții și strănepoții, apoi părinții, moșii și strămoșii martorului.

2. Nu pot moșteni frații, surorile și verii dulci ai martorului.

3. Mai departe nevasta, frații părinții și copiii nevastei martorului, și

4. Nevestele fraților martorului.

Să vedem un exemplu:

Avem un testament a lui Niculae Bob care dice așa: „A patra parte din avere o las iubitului meu frate Ioan, a patra parte nepotului meu Alexandru, a patra parte să fie a ficei mele Ana, iar ce rămâne a iubitei mele soții Susana“.

La facerea acestui testament a fost unul dintre martori George Bob.

Neamurile, cari nu au fost mulțămite cu testamentul, au cerut, prin un avocat, ca acela să fie stricat, pentru-că unul dintre martori, George Bob, a fost înrudit, atât cu Ioan cât și cu Alexandru și cu Ana.

După-ce s'a dovedit, că martorul George Bob e feciorul lui Ioan, căruia i-ar fi venit a patra parte de avere și astfel George Bob nu a putut fi martor, tribunalul aduce hotărîrea că Ioan nu are drept să moștenească după testamentul acela. Tot astfel de hotărîre a adus și față de Alexandru, care e văr dulce cu martorul George Bob, și față cu Ana care e cumnata martorului adecă nevasta fratelui

lui George Bob. Nevasta lui Niculae Bob, Susana, care nu a fost neam așa de aproape cu martorul George Bob, își va ține partea ce-i vine după testament. Celelalte trei părți din patru, cari erau să fie ale lui Ioan, Alexandru și Ana, se vor împărți între rudeni *după lege și nu după testament*.

Să băgăm însă bine de seamă, că hotărîrea aceasta a legii are numai atunci putere când nu sunt alți martori în numărul cerut de lege.

Bună-oară, dacă în pilda de mai sus, afară de martorul George Bob, mai sunt alți patru martori, cari nu sunt înrudiți de loc cu cei-ce vor moșteni după testament, atunci testamentul va rămâne întreg în putere.

Tot astfel bună-oară la un testament cu doi martori, dacă afară de martorul, care e rudenie cu cel care moștenește, mai sunt alți doi martori străini, testamentul nu va avea nici o scădere.

Din toate câte am spus până acum despre martori putem scoate două învățături foarte folositoare și anume: 1. *Că dacă nu suntem în curat, câți martori sunt de lipsă la un testament și că unul sau altul dintre ei are sau nu însușirile cerute de lege, mai bine să luăm mai mulți decât prea puțini*. Martori pot fi și mai mulți de câți cere legea, dar dacă sunt mai puțini testamentul e rău. 2. *E bine să ne folosim de martori, cari nu sunt înrudiți cu cei, cărora lăsăm avere prin testament*. Și dacă nu suntem în curat cu aceea, că vre-unul dintre martori e așa de înrudit cu care-va dintre moștenitori, încât aceasta să-i strice testamentului sau moștenitorului, *mai bine luăm alt martor străin*.

Dacă vom urma aceste sfaturi nu ne putem teme, că ni-se va strica testamentul din cauza martorilor.

Mai are legea o hotărîre deosebită *față de cel-ce scrie testamentul*. De obicei cei-ce nu știu scrie și cetî roagă pe cine-va care știe carte ca să-i pună pe hârtie voința lui din urmă. Inșă se poate întembla, ca și cel-ce știe scrie și cetî încă să incredințeze pe altul, ca să-i scrie testamentul, ori pe cel scris de el, să i-l scrie înc'odată mai frumos și mai cetet. Cel-ce scrie testamentul poate fi și el unul dintre martori, dar se poate și aceea ca el să nu fie martor ci numai scriitorul testamentului. Ori cum ar fi cel ce scrie cu mâna lui testamentul, mai ales când îl face pentru un om care nu știe scrie și cetî, ușor vine în ispită să bage în el câte-va vorbe, ca și când și lui i-ar fi lăsat o parte din avere. Sau bună-oară cel-ce-și face testamentul voesce să-i lase și scriitorului, să dîcem, 100 Coroane, iar cel-ce scrie apasă puțin din peană așa ca să iasă 1000 de Coroane. Nici nu-i de mirat pentru-că cum dîce dîcala „cine imparte parte-și face“.

Ca cel-ce scrie testamentul să nu poată face nici o înșelăciune, legea hotăresce, că *dacă în testament e vorbă, ca și cel-ce l'a scris sau neamurile lui să capete o parte din avere, partea aceasta a testamentului numai așa să aibă putere:*

1. *dacă cel-ce lasă averea, partea aceasta a testamentului în care e vorbă de scriitorul testamentului, a scris-o cu mâna lui proprie*. Așa dară, cu alte vorbe, întreg testamentul îl poate scrie și un om străin, dără dacă e vorbă, ca prin testamentul acesta și scriitorul lui să capete o parte oarecare, acolo unde e vorba despre el nu e ertat să fie scrisoarea lui ci trebuie să o scrie cel-ce-și face testamentul.

2. *sau chiar dacă a scris-o și partea aceasta scriitorul testamentului, e neapărat de lipsă ca îndată sub ea să-și iscălească numele cel-ce-și face testamentul*.

Aşa dară nu-i destul ca să iscălească testamentul numai la capăt ci şi îndată sub cuvintele unde e vorbă, ca să capete ceva şi cel-ce a scris testamentul.

3. In urmă *dacă cel-ce-şi face testamentul nu ar scrie nici scrie nici ceti, încă poate lăsa avere la cel ce scrie testamentul, numai cât e de lipsă ca în faţa martorilor să întărească cu graiu viu hotărîrea aceasta.*

Aşa dară trebuie să declare apriat înaintea martorilor că scrisoarea care s'a cetit înaintea lor e voinţa lui din urmă şi că *celui ce a scris testamentul i-a lăsat cu adevărat partea de avere cuprinsă în scrisoare.*

Dacă nu ne vom ţine de prescriesele legii în privinţa felului, cum trebuie făcut testamentul prin care moştenesce şi cel-ce l-a scris, urmarea nu va fi aceea, că va fi rău întreg testamentul, ci, că cel ce l-a scris nu va pute moşteni nimic după acest testament.

Cu privire la martori legea nu face nici cu o vorbă pomenire, că oare numai bărbaţii pot fi martori sau şi femeile? Cu toate acestea *putem spune cu hotărîre, că la facerea unui testament pot fi ca martori şi femei.*

E de mare însemnătate lucrul acesta. Să ne aducem numai aminte, că vara pe vremea lucrului toată ziua nu-i mai nici un bărbat pe acasă, ci toţi sunt la câmp.

Dacă se bolnăvesce cineva vara, şi simţindu-şi aproape sfîrşitul, ar voi să-şi facă iute testamentul, tare cu greu ar găsi patru bărbaţi, cari să-i fie martori. Ar trebui să trimită pe cineva afară la hotar după bărbaţi. Şi cine scie, că şi atunci găsi-re-ar patru bărbaţi, cari să-şi lase lucrul şi să vină în sat.

De aceea e înțeleaptă întocmirea, ca și muierile să poată fi martori. Precum se va vedea mai ales la testamentele cari se fac numai cu graiu viu, așa dară fără scrisoare, chiar și în di de vară tot se vor găsi în sat patru muieri cari să vină iute la patul bolnavului și să-i asculte voința din urmă.

CAP VI.

Despre testamentele verbale, (făcute prin graiu viu).

În cele de până acuma a fost vorbă tot numai despre felul, cum trebuie făcute testamentele *in scris*.

Legiuitorii însă au fost cu băgare de seamă și la impregiurarea, că nu totdeauna e cu puțință, să îplinească cineva toate cerințele unui testament *in scris*.

Am văzut, că la testamentul făcut *in scris* e de lipsă, ca să fie cineva, care să scie scrisoare și dintre martori, cel puțin jumătate încă trebuie să scie scrie și cetî.

Astfel, dacă toți oamenii ar fi siliți, să-și facă testamentul numai *in scris*, mulțime de oameni nu și-ar pute face testament.

Ușor ne putem inchipui, că cineva e dus la munte cu oile și acolo îl apucă boala, sau cineva e pe câmp la lucru și deodată simte că îi vine rău și că i-se apropie sfârșitul vieții. Nici la munte, nici pe câmp, nu se află, nici om care să scie scrie, nici martori sciutori de carte. Dar n'au nici unde scrie, — n'au condeiu, cerneală, hârtie. Astfel bietul om nu și-ar putea face testamentul.

Legea însă nu voesce, să răpească dela nimenea dreptul acesta și de aceea, pe lângă testamentul *in scris*, a rinduit

aşa numitul „*testament verbal*“, sau testamentul făcut *prin graiu viu*.

Aici nu e de lipsă nici scrisoare, nici ca martorii să scie scrie şi ceti.

Nu-i de lipsă altceva decât, ca cel-ce-şi face testamentul să chieме patru martori şi în faţa acestora să declare cu graiu viu, cui îşi lasă averea, apoi câtă parte se capete fie care moştenitor, cu un cuvânt toate hotăririle în privinţa averii lui. După aceasta apoi trebuie să declare apriat că: „*declaraţia aceasta făcută înaintea martorilor să se privească de testamentul lui verbal*“.

Fiind-că aici nu se face scrisoare, voinţa din urmă a celui-ce-şi face testamentul nu rămâne întipărită, decât în mintea celor patru martori. De aceea şi aici se cere, ca martorii să priceapă limba în care se face testamentul. Aşa bună-oară, dacă cel-ce-şi face testamentul cu graiu viu vorbeşte românesce, toţi martorii trebuie să scie românesce.

Cel-ce-şi face testamentul, trebuie să-şi spuie voinţa din urmă *cu graiu respicat şi în întregime*. Cum se înţelege lucrul acesta?

Aşa, că *nu e iertat ca el numai să răspundă la întrebările puse de un martor, bună-oară, aşa:*

Martorul: Vrei să-ţi faci testamentul verbal?

Răspunsul: — Vreu.

Martorul: Aşa e, că casa o laşi lui Ioan?

Răspunsul: Da.

Martorul: Lui George nu-i laşi nimic?

Răspunsul: Nu.

Un astfel de testament în care cel-ce-și face testamentul nu face alta decât răspunde cu *da* și *ba* la întrebările puse lui de un martor sau de alt-cineva, nu e bun de nimic.

El trebuie, să *spună însuși* ce voiesce, cui lasă ceva, și cui nu.

Bună-oară va trebui să *dică așa* :

„Simțind că mi se apropie sfârșitul vieții v'am chemat, ca să-mi fac testamentul. Averea mea toată, atât mișcătoare, cât și nemișcătoare o las nepotului meu Ioan. Nepotului meu George, care cât am trăit în viață m'a tot supărat, nu-i las nimic. Ceea-ce vă spun acum e voința mea din urmă“ sau : „e testamentul meu făcut cu graiu viu“.

Nu-i vorbă, că le este iertat și la martori să pună întrebări dar numai atunci, când nu au înțeles bine ceva, bună-oară ar fi mai mulți nepoți cu acelaș nume și martorii ar vrea să scie apriat, care e acela căruia vrea să-i lase averea.

În privința însușirilor, ce trebuie să le aibă martorii și aici cere legea, tot ceea-ce am vădut, că e de lipsă la testamentul făcut în scris.

Numai o deosebire este și anume, că aici nu e de lipsă, ca jumătate dintre martori să scie ceti și scrie.

E de lipsă însă și aici :

1. ca martorul să fi împlinit 18 ani ;
2. să nu fie surd, mut sau orb ;
3. să fie cu mintea întreagă ;
4. ca să nu fi fost judecat la temniță pentru jurământ strâmb, sau pentru fapte nelegiuite isvorite din poftă de câștig cum e furtul, tâlhăria, înșelăciunea și celelalte.

Și aici e de lipsă, ca martorii să fie deodată de față în tot timpul cât ține facerea testamentului.

Și la testamentele aceste trebuie să fim cu luare aminte, ca să nu punem de martor pe cineva căruia încă voim să-i lăsăm avere prin testamentul acela. Ba nici atunci, când averea sau o parte a ei are să o capete vre-un neam de-a cutărui martor.

Așa dară nu pot moșteni prin testament după cineva următorii:

1. Cei-ce au fost ca martori la facerea testamentului.
2. Părinții, moșii, copiii și nepoții unuia dintre martori precum și frații și verii lui.
3. Nevasta martorului și frații nevestei lui, părinții și copiii nevestei.
4. Nevestele fraților martorului.

Să băgăm bine de seamă, că și aici stă ceea-ce am spus la testamentul făcut în scris, că testamentul nu se strică prin aceea, că prin testamentul acela e să capete avere și unul dintre martori sau vre-un neam de-al lui, ci urmarea e numai aceea, că martorul sau părinții, frații, copiii, nepoții, verii, nevasta și celelalte neamuri ale martorului nu vor avea drept să capete partea sau averea, ce li s'a lăsat lor prin testamentul acela.

Și lucrul acesta e stricăcios. Une-ori poate să păgubească mult pe cel interesat.

Să ne gândim numai la exemplul când cineva vrea să lase jumătate averea nevestii lui de a doua cu care a trăit fericit și îndestulit mulți ani, iar cealaltă jumătate vrea să fie a copiilor lui din căsătoria cea dintâi.

Pe patul de moarte omul meu chiamă iute patru martori și le spune acestora voința lui din urmă. Din nenorocire unul dintre martori însă e văr cu nevasta lui și astfel biata muiere nu poate moșteni nimic, ci rămâne numai cu ce-i dă legea.

Trebue să spun aici un lucru, anume: că toate cerințele, câte le prevede legea la facerea unui testament, nu sunt numai de flori de măr, ori ca să năcăjească pe oameni cu ele. Ele au însemnătatea și menirea, ca să se delătore înșelătoriile, ce s'ar putea face cu testamente false.

La facerea unui contract între doi oameni încă se cer unele lucruri, însă nici pe departe nu atâtea ca la un testament.

Lucrul acesta încă își are cauza lui. Pentru-că la un contract, și dacă se face înșelătorie, cei cari au făcut contractul sunt în viață și astfel își pot apăra dreptul lor.

Dacă cineva le-a pus numele pe o scrisoare, despre care ei nu au scire, pot să dovedească, că e înșelăciune la mijloc; pe când testamentul numai atunci vine în întrebuintare, când cel-ce l-a făcut a murit. Astfel dacă cineva ar pune cu înșelăciune sub un testament numele cutărui om, acesta nu se mai poate apăra, nu poate spune, că aceea nu e scrisoarea lui, că el nu așa și-a lăsat averea cum e în scrisoare. De aceea e de lipsă, ca la facerea ori-cărui testament să se observe întocmai toate lucrurile pe cari le cere legea și cari, precum am văzut și la testamentul făcut în scris, sunt cu mult mai stricte, ca la alte scrisori, cum s. e. sunt contractele.

La testamentul făcut *cu graiu viu* legea încâtva e mai puțin aspră, ca la cele făcute *în scris*. Pricina e, că a vrut

să dea putință și celor nesciutori de carte sau celor, cari nu pot împlini cerințele testamentului în scris, să-și spună voința din urmă.

Ca totuși să silească oare-cum pe oameni să-și facă testamentul *în scris* și numai în cas de lipsă mare să-l facă cu graiu viu, legea hotăresce, că fie-care testament făcut cu graiu viu numai așa are putere dacă:

1. *cel-ce l-a făcut nu a trăit mai mult decât trei luni dela facerea lui, sau*

2. *și dacă a trăit mai mult decât trei luni însă până la moarte a fost tot rău bolnav, ori a fost tot stricat la minte încât, nu și-a mai putut face alt testament.*

Lucrul acesta e de mare însemnătate, de aceea să vedem mai deaproape, că ce vrea să dică legea cu hotăririle aceste.

Să luăm o pildă, care ne va lumina mai bine:

Ioan al Guțului, cioban la munte, odată s'a bolnăvit rău și creșdând, că o să moară, și-a adunat în jîrul lui alți patru ciobani dela turmele din vecini și și-a făcut testamentul cu *graiu viu*, că alt-cum nici nu se putea, neavând la munte nici unelte de scris, nici om cu pricepere, care să-i facă scrisoarea.

Intr'aceea însă i-se face mai bine, ba peste o lună se duce și la oraș, și mai trăiesce vre-o zece ani.

După moartea lui aceia, căroră le-a fost lăsat averea prin testamentul verbal, vreau să ia averea în folosință. Celelalte neamuri însă se împotrivesc fiind-că, după cum au aflat ei, după lege testamentul făcut cu graiu viu acum zece ani, nu mai e bun, deoarece-ce Ioan al Guțului a trăit

mai mult de trei luni după facerea lui. Neamurile vor avea dreptul și testamentul se va strica.

Din exemplul acesta vedem, că testamentul făcut cu graiu viu, e lăsat oare-cum numai pentru cas de lipsă mare, când cineva trage de moarte, și nu are cine să-i facă scrisoare. Dacă însă, se însănătoșează și după aceea mai trăiește încă multă vreme, atunci nu poate dice, că nu-și poate face testament în scris.

Cum am văzut și în exemplul cu ciobanul, el după însănătoșare a fost și prin oraș, deci putea să-și facă acolo testamentul în scris.

Se întemplă însă, că cineva se îmbolnăvesce rău, și creșdend că o să moară, chiamă 4 martori și înaintea lor își spune voința din urmă *cu graiu viu*. Nu moare însă, dar nici nu i-se face mai bine ci zace în pat greu morbos aproape un an.

În sat nu e nime cine să-i scie face testamentul în scris, iar la oraș nu poate merge fiind legat de pat.

În astfel de casuri și legea e mai îngăduitoare, și precum am spus mai sus, testamentul rămâne în valoare cu toate-că cel-ce l-a făcut a trăit mai mult de trei luni dela facerea lui.

Numai cât înaintea legei nu e destul, ca să dicem, că ceva s'a întâmplat așa și nu altfel, ci trebuie și dovedit. E întrebarea acum, *cine* are să dovedească, că cel-ce și-a făcut odată testamentul cu graiu viu, în tot timpul cât a trăit, începând dela facerea testamentului și până la moarte, a fost așa de morbos încât nu și-a putut face testamentul în scris?

Legea dice, că *acela trebuie să dovedească, care vrea ca testamentul să rămână în putere și astfel să moștenească după el.*

Aşa dară *nu* cei-ce vreau să strice testamentul trebuie să dovedească, că cel-ce a murit după trecerea alor 3 luni de când și-a fost făcut testamentul cu graiu viu a fost în stare să-și facă testamentul și în scris, *ci aceia, cari sunt pe lângă testament trebuie să dea dovezi, că cel-ce a murit, în tot timpul a fost așa de rău morbos, ori a fost neîntrerupt stricat la minte încât nu și-a putut face alt testament.*

Pentru-ca să se vadă mai apriat legătura precum și deosebirea ce este între testamentul făcut în scris și cel cu graiu viu, trebuie să spun și aceea că ce se întâmplă, bunăoară, când un testament făcut cu graiu viu, mai târziu e pus pe hârtie. Cu alte cuvinte când unul sau altul dintre martori sau toți împreună își înseamnă pe o hârtie, ceea-ce le-a spus cu graiu viu cel-ce și-a făcut testamentul.

O astfel de scrisoare, cu toate-că e subscrisă de patru martori, *tot nu va fi testament în scris, ci numai o însemnare despre un testament făcut cu graiu viu.*

Pentru-că, precum scim, la un testament făcut *în scris* după toată rânduiala se cer multe de toate.

Așa e de lipsă între altele ca să fie *deodată de față atât martorii cât și cel-ce-și face testamentul în scris și ca în fața lor să-l subscrie și să declare că ucela conține voința lui.*

De aceea *însemnarea făcută mai târziu din partea martorilor nu va fi testament în scris ci numai o scrisoare de dovedire, făcută pe seama martorilor, ca să nu uite cele-ce le-a spus cu graiu viu cel-ce și-a făcut testamentul în fața lor.*

Cu totul alt-ceva e, când cineva, după-ce și-a făcut odată testamentul cu graiu viu, se socotese altfel și-l face din nou, însă de astădată în scris și după toate cerințele legii. În cazul acesta testamentul din urmă, adecă cel în

scris, va strica pe cel dintâi. Pentru-că, să ne însemnăm bine, *că de câte-ori rămân după cineva, care a murit, mai multe testamente, dintre ele acela va fi bun care a fost făcut mai pe urmă, iar cecelelalte nu vor avea valoare.*

Așa, spre exemplu, să dăm că cineva și-a făcut în anul 1900 un testament în scris. Peste un an s'a socotit astfel și și-a mai făcut unul, în urmă peste câteva luni pe patul de moarte și-a făcut un al treilea testament cu graiu viu, prin care a lăsat averea altui om, și nu aceuia, căruia i-o lăsase prin testamentele făcute mai înainte.

După cele spuse urmează, că dintre testamentele aceste numai testamentul *verbal, ca cel din urmă, va avea valoare, bine înțeles, dacă acela e făcut în toată regula.*

CAP VII.

Despre testamentele privilegiate.

Sunt împrejurări în viață când e foarte greu ca cineva să împlinească chiar și cerințele unui testament făcut cu graiu viu și cu atât mai puțin ale unui testament în scris.

În astfel de împrejurări se fac așa numitele testamente privilegiate.

Să vedem cari sunt împrejurările în cari se pot face testamentele privilegiate :

1. Scim cu toții, că în vremuri de grea încercare, când în cutare comună bântue cholera, ciuma, sau alte boale lipicioase, ce frică cuprinde pe fie-care om. Din cauza aceasta fie-care om se ferește de celalalt ca nu cumva să capete și el boala lipicioasă.

În astfel de împrejurări e foarte greu, ba aproape cu neputință, ca cineva să poată aduna la un loc patru martori,

câți sunt de lipsă la facerea unui testament în scris, sau cu graiu viu.

De aceea vine legea și face mai multe înlesniri atât în privința martorilor, cât și a celorlalte cerințe.

Cu privire la martori, legea dice, că în astfel de vremi de grea încercare, sunt de lipsă cu doi martori mai puțini, ca de altă dată.

Așa dară, fiind-că la testamentul scris întreg și iscălit de mâna celui-ce-și face testamentul, precum scim, să cer de obicei numai doi martori, în astfel de vremi grele, când în sat bântue boale lipicioase, sunt de lipsă cu doi mai puțini, adecă nu-i de lipsă nici un martor.

Așa dară cine scie scrie și ceti, în vremi de aceste, nu are lipsă să alerge după martori, ci e destul dacă se pune la masă și își scrie el însuși voința din urmă, apoi o iscălesce cu declarația, că ceea-ce se cuprinde în scrisoarea aceasta e testamentul lui.

La testamentele făcute în scris, unde să cer de altădată 4 martori, precum și la cele făcute cu graiu viu, în tot timpul cât bântue boala lipicioasă, sunt destui și numai doi martori. Dintre aceștia, la testamentele făcute în scris, numai unul trebuie să scie scrie și ceti.

Precum am fost amintit atunci, când am vorbit despre martori, ca cineva se poată fi martor să cere, ca să fi împlinit 18 ani. La testamentele făcute în vreme de ciumă, sau altă boală lipicioasă însă, legea să mulțumescă și cu martori de aceia cari au împlinit numai 14 ani. Această încă e o ușurare mare.

Celelalte cerințe însă trebuie să le aibă și aici cei-ce vreau să fie martori la facerea testamentului.

Aşa dară și aici martorii trebuie să fie întregi la minte, nu-i iertat să fie orbi, surzi, sau muți, nu-i iertat ca ei să fi fost judecați la temniță pentru fapte isvorite din poftă de câștig și celelalte. Nici la testamentele acestea nu-i iertat ca martorul să fie neam cu cel cărui va rămâne averea prin testament, și nici martorul însuși nu poate moșteni prin un testament la care el a fost unul dintre martori.

Mai este încă o înlesnire de foarte mare însemnătate și anume aceea, că la astfel de testamentele legea nu pretinde, ca toți martorii să fie deodată de față.

Am văzut, că la celelalte testamentele, atât la cele în scris cât și la cele cu graiu viu, e neapărat de lipsă, ca toți martorii să fie de față dela început până la sfârșit. În vreme de ciumă sau de altă boală lipicioasă însă, ar fi cu neputință, sau de tot greu să aduni 4 oameni la un loc. Pentru-că în astfel de vremi, fie-care om să feresce ca de foc, să se întâlnească cu alți oameni, ca nu cumva să capete și el boala.

De aceea înzadar ar chema cineva martori, ca să-și facă testamentul, că nu ar veni nime.

Legiuitorii au înțeles lucrul acesta și de aceea au permis, ca să se poată face testamentul, așa că cel-ce vrea să-și spună voința din urmă cu graiu viu să meargă pe rënd la fie-care dintre martori și să-l roage să-i fie mărturie la facerea testamentului.

La testamentul făcut în scris e de lipsă, ca cel-ce-și face testamentul să-l arete pe rënd fie-cărui dintre martori, să-l cetească și să-l subscrie fie-care din ei.

2. O altă împrejurare, în care se poate face testament privilegiat e atunci, când cel-ce vrea să-și facă testamentul călătorește pe mare.

Și aici legea cere cu doi martori mai puțini ca de altădată. Pentru-că omul care e pe drum nu-și poate nici odată isprăvi lucrurile ca acasă. Pe o corabie e cu mult mai greu să afli martori, cari să te cunoască și cari să vrea să-ți stee într'ajutor.

De aceea și aici, cine scie scrie și cetî, mai bine face dacă se pune el și scrie cu mâna lui întreg testamentul, pentru-că atunci n'are trebuință de nici un martor. Dacă însă nu ar scî scrie, sau, dacă ar vrea să-și facă testamentul cu graiu viu, are lipsă *numai de doi martori*.

Și aici este regulă, că martor poate fi și cel-ce a împlinit *14 ani*, însă celelalte cerințe toate sunt de lipsă, intocmai ca la celelalte testamente.

Ba la testamentele făcute pe corabie e de lipsă și aceea, *ca toți martorii să fie de-odată de față*. Precum am vădut la testamentele făcute în vreme de ciumă, e lucru de sine înțeles, ca legea să nu ceară, ca toți martorii să fie de față de odată; pe când la testamentele acestea nu-i de ce să se facă abatere. Oamenii și așa sunt pe o corabie toți împreună așa că e tare ușor ca martorii să fie de-odată de față la facerea testamentului.

3. În urmă *tot o împrejurare* în care legea permite ca să se facă testamente *cu mai puțină ceremonie, e răsboiul*.

Fie-care își poate inchipui, că ce răsturnare și invălmășală produce un răsboiu.

Nu numai soldații, cari nici odată nu sciu că oare mai ajunge-vor ziua de mâne, ci chiar și oamenii pacinici, locuitorii ținutului unde curge răsboiul, sunt primejduiți în averea și viața lor.

Și în astfel de învălmășală unde fie-care om numai de sine se îngrijesce, e foarte greu să indeplinesci toate formele câte le cere legea la facerea unui testament.

De aceea legea și aici permite facerea testamentelor privilegiate.

Aici însă trebuie să facem *deosebire între dreptul ce-l au soldații și între acela ce-l au ceilalți locuitori.*

Soldații, din ziua când s'a dat de scire, că se începe războiul și astfel oștile s'au pus pe picior de bătaie, își pot face testamente privilegiate ori unde ar fi ei; pe când ceilalți locuitori, așa dară cari nu sunt soldați, numai atunci dacă se află și ei pe câmpul de luptă, ori într'o cetate sau oraș împrejurat de dușmani, sau nu șed mai departe decât 8 kilometri dela astfel de loc primejduit de dușmani.

În ce privește soldații, e foarte bine, ca ei să-și poată face testamentul fără multă paradă, pentru-că dău, săracii, pe câmpul de luptă, sau ori unde ar fi, nu mult timp au să-și facă testamentul, ca acasă la ei.

De aceea, dacă soldatul scie scire, e destul să scire pe un petec de hârtie, cui vrea să-și lase averea de acasă.

Dacă hârtia o scire și subscire soldatul cu mâna lui declarând, că hârtia aceasta are să fie testamentul lui, atunci nu mai are lipsă de nimic; iar cel-ce nu scire scire, își poate face testamentul sau prin altul, în scris, sau cu graiu viu.

La ce-l făcut în scris, sunt de lipsă numai doi martori. Sfatul meu e că, dacă numai poate cineva e bine să-și facă testamentul *în scris*, pentru-că în vreme de bătaie și martorii pot fi impușcați tot așa de ușor ca și cel-ce-și face testamentul și dacă acela e făcut numai cu graiu viu, murind martorii nu-i cine să-i păstreze voința din urmă.

Scrisoarea însă rămâne chiar dacă moare cel-ce a făcut-o, și ea se poate afla și trimite acasă moștenitorilor.

Numai când cineva chiar nu poate să-și facă testamentul în scris, neavând cu ce scrie, să se mulțamească și cu testamentul făcut cu graiu viu.

Bună-oară, cutare regiment intră mai întâiu în foc, așa, că cei mai mulți ficiori, cari nu se așteptau la asta, nici nu s'au gândit, că poate mulți din ei nu vor mai ajunge ziua de mâne.

În momentul din urmă, când sunt pe drum cătră dușman îi vine unuia și altuia în gând să-și facă testamentul. Atunci e destul dacă cineva roagă pe vecinul, din dreapta și din stânga să-i fie martori și le dice cam așa :

„Poate că voi muri și eu mâne, de aceea, dacă cumva voi a-ți scăpa teferi și o' ați întoarce iar în satul meu, să spuneți că mi-am făcut înaintea voastră testamentul cu graiu viu, și că toată averea o las verului meu Niculae și verișoarei mele Ana. Aceasta e voința mea din urmă“.

Am spus mai sus, că testamente privilegiate au dreptul să-și facă și cei-ce nu sunt soldați, însă pe timpul războiului se află pe câmpul de luptă, sau într'o cetate, oraș, sat, sau casă încunjurată de dușman, sau locuiesc în apropiere de cel mult 8 kilometri de câmpul de luptă, ori de cetatea impresurată. După-cum scim cu toții, în ziua de azi, soldații au pusci cari bat până la 2—3 kilometri, iar glonțul de tun zboară în depărtare de 4—6 kilometri. E tare lesne de înțeles, că locuitorii, cari se află așa de aproape de câmpul de luptă încât ușor îi poate strivi un glonț de tun, sau locuitorii unui oraș impresurat de dușmani,

în care toată ziua dușmanul aruncă cu gloanțe de tun, nu vor fi așa de liniștiți, ca în vreme de pace. Oamenii, ca să-și scape viața, se vor ascunde prin pivniți ori prin păduri și prin peșteri. În astfel de stări, e lucru tare cuminte, că legea dă dreptul, ca să se poată face testamentul și cu mai puțină ceremonie, ca de altă dată.

În ce privesce martorii, cari sunt de lipsă, legea cere și aici întocmai aceleași însușiri ca la testamentele făcute pe corabie. Așa dară și aici poate fi martor și un copil trecut de 14 ani, însă e neapărat de lipsă, ca toți martorii să fie de-odată de față.

Toate testamentele *aceste privilegiate însă, numai așa sunt bune, dacă cei-ce și le-au făcut, nu au trăit mai mult de trei luni, după-ce au încetat împrejurările acele deosebite, între cari a fost iertat să-și facă testamentul privilegiat.*

Cu alte cuvinte, dacă cineva și-a făcut testamentul în timp de ciumă, însă el s'a tămăduit de boală și după ce a încetat ciuma cu totul a trăit mai mult de trei luni, testamentul făcut atunci când era ciumă, nu va mai fi bun, ci el va trebui să-și facă altul în toată regula. Tot astfel, dacă cel-ce-și face testamentul pe o corabie, ori pe câmpul de luptă, după-ce ajunge la uscat, ori după-ce se gată războiul trăiesce mai mult de 3 luni, testamentul își va pierde puterea.

Sunt însă și aici două împregiurări, când un testament făcut în vreme de ciumă, pe corabie, sau în războiu, e bun și dacă cel-ce l-a făcut a trăit mai mult de trei luni, după-ce s'a coborât de pe corabie, ori după sfârșitul războiului.

1. Dacă cel-ce și-a făcut testamentul trăiesce, ce e drept, mai mult de trei luni, însă în tot timpul până la moarte a fost în așa stare încât nu și-a mai putut face alt testament.

Aşa spre pildă, cineva se bolnăvesce pe o corabie și 'și face testamentul pe care îl subscrie numai între doi martori, așa dară testament privilegiat. După o lună se coboară pe uscat și merge acasă unde trăiesce încă vre-o 6 luni. În tot timpul însă a fost așa de bolnav încât nu s'a putut mișca din pat, ba nici nu și-a venit cu totul în fire.

După moartea lui, unele neamuri nemulțămite cu testamentul îl atacă cu proces, pentru-că, după-cum spun ei, omul meu a trăit mai mult de 3 luni dela ziua când s'a coborît de pe corabie. Aceia cărora le-a lăsat avere prin testamentul acela, încă nu se dau învinși cu una cu două, ci se duc la un avocat care le spune, că testamentul tot va fi bun dacă vor dovedi, că cel-ce l-a făcut, de când s'a dat jos din corabie și până la moarte a fost așa de morbos încât nu și-a mai putut face alt testament.

Astfel testamentul rămâne în valoare.

2. O altă impregiurare când testamentul privilegiat e bun și dacă cel-ce și l-a făcut a trăit mai mult de trei luni e atunci când celui-ce și-a făcut testamentul i-s'a perdut urma așa, că nu mai scie nime de mai trăiesce sau nu și din cauza aceasta tribunalul îl declară de mort.

Anume un paragraf din articolul de lege 54 din anul 1868 dice, că dacă cineva într'o bătălie a fost rănit de moarte, sau a fost pe o corabie, când aceea s'a cufundat, ori a fost într'altă primejdie de moarte și de atunci au trecut 3 ani, fără ca numitul să fi dat semn de viață, se presupune că el a murit atunci când i s'a perdut urma.

Așa dară cei-ce ar voi să moștenească după el n'au decât să pornească proces la tribunal, în care să dovedească că cel, pe care vreau să-l declare de mort, a fost,

să ȕicem, pe o corabie, care s'a cufundat și nu se scie că scăpat-a cu viață sau nu, însă atăta se scie, că de trei ani nu s'a mai auȕit nimic despre el.

Dacă tribunalul il declară de mort pe numitul, atunci averea lui o vor moșteni cei, căroro le-a lăsat-o prin testament, de-cumva se găsește testament. Dacă nu, moștenesc rudeniile cele mai de-aproape.

Dacă se află testamentul, dar e un testament privilegiat, adecă bună-oară e făcut numai între doi martori în loc de patru, îndată să va nasce întrebarea, că oare bun e testamentul s'au nu?

Pentru-că, precum am spus, la testamentele privilegiate se cere, ca cel-ce l-a făcut să nu trăiască mai mult de trei luni dela ȕiua când a încetat primejdia în care i-a fost iertat să-și facă astfel testamentul. Despre omul acela, care a fost pe o corabie care s'a cufundat, ori a fost rănit în bătaie și de 3 ani i-a perit ori-ce urmă, se poate presupune că a perit în bătălie ori s'a înecat în mare și astfel nu a putut să mai trăiască încă 3 luni după aceea. Și după-ce însuși tribunalul il declară de mort, se poate lua ca dovedit că el nu a trăit mai mult de 3 luni dela ȕiua când s'a cufundat corabia.

Aceste ar fi de ȕis despre testamentele privilegiate, adecă despre acele, cari se pot face în vreme de ciumă, sau când călătorim pe mare ori în vreme de răsboiu.

Mai este însă un al patrălea fel de testament privilegiat, pe care nu l-am amintit de-odată cu celelalte trei, fiind-că să deosebesce în multe privințe de acestea.

E vorba de testamentul, în care cineva nu lasă averea la străini ci numai la copii, la copiii copiilor sei sau la nevastă-sa.

Despre astfel de testament țice legea, că dacă acela e scris întreg și iscălit de însași mâna celui-ce-și lasă averea la copii, nepoți sau nevestă, *nu e lipsă de nici un martor. Să ne însemnăm bine, că numai la testamentul scris și iscălit de mâna celui-ce și-l face, stă lucrul acesta.*

Pe când, dacă un tată, *care nu scie scrie*, încă vrea să-și lase averea numai la copii ori la nevestă, va trebui să se țină de *toate cerințele testamentului în scris*, adecă va trebui să-și ia *patru martori*. Tot astfel îi trebuie patru martori când și-ar face testamentul cu graiu viu. Pentru-că, precum am spus, legea numai atunci îi dă drept cuiva să-și facă testament privilegiat, adecă *cu doi martori mai puțini* decât de altă-dată, *dacă testamentul e scris întreg și iscălit de mâna lui*. Și fiind-că, precum scim, la testamentul scris de mâna celui ce-și face testamentul se cer de altădată numai doi martori, atunci când după testamentul acesta nu au să moștenească decât numai copiii, nepoții sau nevasta celui reposat, legea iartă și cei doi martori și astfel testamentul va fi bun și fără nici un martor.

Să ȃicem acum, bună-oară, că Alesandru Urs și-a făcut un astfel de testament privilegiat, fiind-că nu a vrut să scie nimic, că el cui vrea să-și lase averea, ba nici aceea, că el și-a făcut testament.

Așa dară se pune la masă și își scrie cu mâna lui testamentul, în care spune că pământul cutare să fie al fiului seu Ioan, casa a nevestei lui, Ana, grădina din capul satului și via ale Ilenii, fata fiului seu Petru. Iși aduce însă aminte că ar fi bine să-i lase și surorii sale, Maria, cucuruziștea, pe care o folosesce și acum, ca să aibă sërmana din ce trăi. Pune dar în testament și lucrul acesta.

După moartea lui Alesandru urmașii află între scrisorile lui testamentul, scris de mâna lui, însă fără nici un martor. Îl cetesc, ba îl arată și la cutare om învățat, care le spune, că testamentul e bine făcut, fiind testament privilegiat, numai una nu e bună anume, că cel reposat, în testamentul acesta a lăsat avere și la soru-sa Maria, pe când legea spune apriat, că după un astfel de testament, făcut fără nici un martor, nu e iertat să moștenească decât copiii, copiii copiilor și nevasta reposatului, iar dacă se cuprinde în el și altceva, partea aceasta a testamentului nu e bună. Așa dară numai partea aceea din testament în care e vorba ca și sora reposatului, Maria, să capete ceva, nu e de treabă. Și biata Ileană numai așa va căpăta ceva, dacă celelalte neamuri, adecă copiii și nevasta frate-seu îi vor da ceva de bunăvoie. Dacă nu, va rămâne pe jos.

E bine să ne însemnăm aici și aceea, că testamentele acestea din urmă, adecă cele făcute în folosul propriilor copii, nepoți sau nevastă *nu sunt legate de timp*. Adecă ele rămân în putere și dacă cel-ce l-a făcut a trăit mai mult de trei luni dela facerea testamentului.

Prin aceasta se deosebesce testamentul acesta de toate celelalte testamente, privilegiate, ba chiar și de testamentele făcute cu graiu viu, la cari, precum am văzut, încă se cere neapărat, ca cel-ce și-a făcut testamentul să fi murit înainte de-a trece trei luni dela facerea testamentului.

CAP VIII.

Despre testamentele private depuse la notarul public.

Mai la începutul cărții, când am vorbit despre diferitele feluri de testamente, am spus, că sunt *testamente private*, adecă de acele, pe cari și le face fie-care om, el însuși, sau cu ajutorul unui om sciutor de carte, apoi sunt testa-

mente publice, adecă de acele, cari le facem prin notarul public. Până acum am vorbit tot despre testamentele private, despre modul cum trebuie făcute.

Înainte de ce ași trece la descrierea testamentelor făcute prin notarul public, trebuie să mă opresc la un alt soi de testamente, cari nu se țin nici de testamentele private, nici de cele publice, ci sunt *în calea de mijloc între aceste două*. E vorba despre testamentele *private depuse la notarul public*, adecă date în îngrijire la notarul public.

Testamentele aceste în toată privința sunt făcute la fel cu celelalte testamente în scris, numai cât legea și aici cere mai puțini martori.

Însă testamentele făcute astfel numai atunci sunt bune, dacă le dăm notarului public spre îngrijire. Nu toate testamentele se pot însă da spre îngrijire notarului public, ci numai două dintre ele. Anume:

1. *Testamentul scris întreg și iscălit de mâna celui-ce își lasă averea prin el.*

2. *Testamentul scris de mână străină, dar iscălit de cel-ce-și face testamentul.*

Așa dară *nu* se pot da spre îngrijire notarului public, testamente scrise de mână străină și iscălite numai cu semnul crucii din partea celor-ce și-le fac, adecă testamentele celor ce nu știu scrie și ceti.

Precum scim, testamentele scrise și iscălite cu mâna proprie sunt bune, dacă sunt și numai doi martori, iar la testamentele cari sunt numai iscălite din partea celui-ce și-l face sunt de lipsă patru martori.

Dacă însă testamentul se face cu gândul, ca el să fie dat notarului public spre îngrijire, atunci la cel dintâiu nu trebuie

nici un martor, iar la cel de al doilea sunt de lipsă numai doi martori.

Atât cerințele celelalte, cât și însușirile ce trebuie să le aibă martorii sunt întru toate aceleași, ca și la testamentele de rënd. Și aici trebuie să ne ținem de toate, câte le prescrie legea, întocmai precum am spus pe larg când am vorbit despre testamentele făcute în scris.

Așa dară și aici se poate, ca cei doi martori să nu știe, că ce se cuprinde în testament, ci e destul dacă cel-ce i-a chemat le arată o scrisoare, le spune că în scrisoarea aceea se cuprinde testamentul lui, și o subscrie în fața martorilor, sau dacă a scris — deja înainte, e destul să spună martorilor, că scrisoarea e scrisă de el. Iar martorii se subscriu la capătul scrisoarei, dovedind, că toate s'au întemplat precum cere legea.

Dacă însă cel-ce-și face testamentul vrea, ca și martorii să știe ce se cuprinde în el, atunci trebuie, ca testamentul să se cetească în fața celor doi martori și după aceea să-l iscălească cu toții, iar martorii să declare, că testamentul s'a cetit și scris în fața lor.

La testamentul scris întreg de mâna celui-ce vrea să-și lase averea, e destul dacă cel-ce-l face declară în scris la sfârșit, că în scrisoarea aceea, scrisă întreagă cu mâna lui și iscălită tot de el, se cuprinde voința lui din urmă. Martori nu trebuie de loc.

E de lipsă însă, ca testamentele aceste să fie date spre păstrare notarului public. Până nu se dau la notarul public, ele nu sunt de nici o treabă.

Legea nu spune, că în cât timp dela facerea testamentului să se dea notarului public. Așa dară se poate da

ori-când, e lipsă numai, ca aceasta să se întempe înaintea morții celui-ce-și face testamentul, pentru-că el însuși trebuie să meargă și să-l predee notarului public, și să-i spună, că scrisoarea, care i-o aduce și i-o dă în seamă, e testamentul lui.

Testamentul, înainte de ce l-am duce la notarul public, trebuie să-l băgăm într'o covertă sau învelitoare și să punem *pecetea* preste ea, ca să nu se poată desface. Notarul public încă trebuie să-și pună pecetea tot pe covertă așa ca, fără stricarea acestei pecete, nime să nu poată scoate testamentul.

Ca să se încunjure ori-ce înșelătorie, notarul public e dator să se convingă, că cel-ce îi predă testamentul e tocmai omul acela, după-cum țice, că îl chiamă. Spre scopul acesta trebuie să ducem cu noi și *doi martori cari ne cunoșc* și pe cari *ii cunoașc și notarul public*. Acestia apoi dovedesc, că cel-ce predă testamentul e chiar omul pe care îl chiamă Nicolae sau Petru, sau cum țice că îl chiamă.

După aceea notarul public ia la protocol, că în ziua... din anul..., a venit la el omul cutare și i-a predat o scrisoare, despre care a țis, că e testamentul lui, în scop ca el, notarul public, să i-o grijască. Apoi se subscriu cu toții, dimpreună cu martorii. Notarul public păstrează apoi testamentul.

Testamentul acesta, cu toate-că e depus la notarul public, *rămâne testament privat* și ca atare numai așa e bun, dacă are toate cerințele despre cari am vorbit mai sus. Dacă nu le are, atunci poate tot sta la notarul public, că tot nu e de nici o treabă.

Notarul public e dator însă, că de câte-ori ia în primire un testament de acesta, să spună apriat celui ce-l

aduce, că numai așa e bun testamentul, dacă acela e făcut după toate cerințele legii, adică, dacă acela e scris întreg de mâna lui sau dacă e scris de mână străină, cel puțin să fie iscălit de mâna lui proprie, între doi martori.

Folosul depunerii unui testament privat la notarul public este acela, că acolo nu se *poate pierde așa ușor, nici nu-l poate fura nime.*

Se scie, că ce nerânduială se întâmplă la o casă, când moare un om. Nime nu scie în cătrău să apuce. Și în învălmășala aceasta e tare lesne să se fure un testament; pe când la notarul public el stă în bună pază, acolo nime nu se poate atinge de el.

Precum scim, ori-ce om, care își face odată testamentul, are drept să-l și strice și să-l facă altfel, ori să-l nimicească cu totul și să nu-și mai facă altul.

Tot astfel și la testamentul depus la notarul public, cel-ce l'a dat în seamă, îl și poate lua de acolo. Și dacă vrea poate lăsa altul în loc.

Deoare-ce însă testamentele făcute fără martori, sau numai cu doi martori, adică cu doi martori mai puțin ca de altă-dată, numai așa sunt bune, dacă acele sunt date în îngrijire notarului public și numai atâta timp sunt bune, cât timp stau la notarul public, de aceea îndată ce ne luăm înderăt un testament depus acolo, acela nu mai e bun de nimic.

Se poate însă și aceea, că cine-va își face testamentul după toate cerințele, fără ca să aibă în gând să-l mai dea notarului public spre păstrare.

După câțva timp însă îi vine în minte, că tot ar fi mai bine, dacă ar da testamentul în îngrijire la notarul public,

căci ori-cum dar de acolo nu poate peri. Mai târziu însă iar se socotese altfel și îl cere îndărăt dela notarul public. *Un astfel de testament făcut după toate cerințele, care precum scim e bun și fără de a fi dat notarului spre îngrijire, va rămâne în putere și după ce-l luăm dela notarul public.*

Pe când testamentul *făcut anume*, ca să fie dat în îngrijire notarului public, așa dară care are cu doi martori mai puțin decât testamentele de rënd, numai atunci începe se aibă valoare când le-a luat notarul public în îngrijire și îndată ce îl luăm dela notarul public, nu mai are valoare.

De aceea chiar și dacă avem dela început de gând, ca testamentul ce-l facem să-l dăm notarului public spre îngrijire *tot e bine*, ca să-l facem cum se fac și celelalte testamente, așa dară cu doi martori, dacă acela e scris întreg de mâna noastră și cu patru martori, dacă e scris de altcineva și e numai iscălit de noi.

Pentru-că, dacă mai târziu ne-am socoti altfel și l-am scoate dela notarul public, acela tot ar rămâne în valoare având toate cerințele testamentelor private.

Dar se poate întâmpla și altceva. Din un exemplu ne vom lămurii mai bine:

Să țicem, că Aron a lui Necșa s'a hotărit să-și facă testamentul, și fiindu-i teamă, că cutare dintre neamuri i-ar pute fura testamentul, după-ce ar închide el ochii, află de bine, ca să-l dea în îngrijire notarului public.

Roagă deci pe notarul din sat, ca să-i scrie întreg testamentul, apoi îl subscie în fața alor doi martori. Pentru-că notarul din sat i-a spus, că dacă vrea să depună testamentul la notarul public nu sunt de lipsă patru, ci numai doi martori.

După-ce e gata testamentul îl pune în straiță și haț cu el la oraș, ca să-l dea în îngrijire notarului public. Pe drum însă i-se face rău și moare. E întrebare acum, că ce va fi cu testamentul lui? Răspunsul este, că testamentul la nici un cas *nu va fi bun*, pentru-că un testament făcut cu doi martori mai puțini, decât de rënd numai atunci e bun, dacă e dat în îngrijire notarului public.

Fiind-că Aron a murit pe drum, înainte de cel-ar fi putut da notarului public, testamentul nu-i de nici o treabă.

Și la testament, stă vorba, că „*mai mult*“ nu-i strică. De aceea și în pilda de mai sus, Aron puté ca dela început să chieame patru martori la facerea testamentului, ca și când nici nu ar avé de gând să-l dea notarului public spre păstrare. Dacă făcea lucrul acesta, testamentul lui era bun și dacă nu ar fi ajuns să-l predea notarului public. Iar de de nu muria pe drum, ci ajungea sănătos în oraș, notarul public abunăseamă nu-i băga vină, că de ce a chieamat patru martori, când și doi erau de ajuns?

Din aceste tragem învățatură, că e bine să scim de inlesnirea, ce ne-o dă legea cu privire la testamentele ce le dăm în primire notarului public.

Fiind-că însă nici odată nu scim înainte, că trăi-vom atâta cât să avem vreme de a-l da notarului public, nici aceea nu o scim, că oare mai târziu nu ne vom socoti altfel și nu-l vom cere înderét dela notarul public, totdeuna e mai bine, ca să facem testamentul așa, ca el să fie bun și *înainte* de a-l fi dat notarului public, și *după-ce* l-am lua dela el.

Așa dară la testamentul scris întreg de mâna noastră să luăm 2 martori, iar la cel scris de mână străină dar

subscris de noi să luăm patru martori. Dacă un astfel de testament îl dăm mai târziu spre îngrijire notarului public, e cu atât mai bine; dacă nu-l dăm nu-i nici o pagubă.

CAP IX.

Despre testamentele publice.

Testament public, precum am spus, e cel făcut de notarul public. Notarul public e un om de încredere, pus din partea ocârmuirii, ca să stea în ajutor celor cari au lipsă de slujba lui. Fiind numit din partea cârmuirii țării și el e privit ca un fel de dirigător, care e răspunzător statului pentru tot ce face. Astfel scrisorile și testamentele făcute la notarul public au întotdeauna mai multă vață, pentru-că cel-ce le-a făcut dă chizășie, că nu e nici o înșelăciune la mijloc, ci toate s'au petrecut așa, cum sunt spuse în testament.

Mai ales, când e vorbă de averi mari, de sute de mii de coroane, oamenii tare ușor se dau la fapte neieritate numai din poftă de câștig. Așa nu odată se întâmplă, că cutare moștenitor, care ar dori tare să moștenească averea după unchiul seu, se apucă și face o scrisoare, ca și cum ar fi scris-o unchiul seu, apoi află patru martori, cari pentru bani sunt gata, să mărturisească strâmb și împreună cu ei face un testament în numele unchiului, după-care toată averea îi rămâne lui.

După moartea unchiului seu el ese pe față cu testamentul fals și intră în avuția câștigată pe nedreptul.

Spre a încunjura intru cât numai se poate astfel de înșelătorii, a rânduit legea, ca testamentul să se poată face și la notarul public, care apoi are grijă, ca să nu se facă nici o înșelăciune.

E drept, că și aici s'ar pute face înșelăciune așa, că cine-va, bună-oară Ioan Nan să meargă la notarul public și acolo, să spună că dînsul este Petru Lup, și să facă testament in numele acestuia. Inșă și în privința aceasta se îngrijesce legea, când spune, că notarul public trebuie să cunoască pe cel-ce vine la el, să-i facă testamentul. Dacă nu-l cunoaște, — ceea-ce încă se întîmplă, deoarece-ce nu poți cere dela notarul public să cunoască toți oamenii din cercul lui — atunci e de lipsă, ca cel-ce-și face testamentul, să aducă doi martori, pe cari îi cunoaște notarul public și cari au să dovedească, că el într'adevăr e omul acela, care se spune. Așa dară dacă pe cel-ce-și face testamentul îl chiamă Ioan Urs, atunci martorii, au să dovedească, că îl cunosc pe omul acesta și că într'adevăr el e Ioan Urs.

Precum am spus la început, sunt unii oameni, cari din cauza tineretii sau a neputinții lor trupesci ușor ar pute fi trași pe sfoară din partea celorlalți oameni. De aceea legea, ca să-i scutească, poruncesce, ca oamenii acestia numai înaintea notarului public să-și poată face testamentul.

Aceștia sunt cei, cari încă nu au implinit 18 ani, apoi muții și surdo-muții. Așa dară cei cari sunt numai surdi, dar încolo știu vorbă, își pot face și testamente private, pe când cei muți, și dacă aud bine, numai la notarul public își pot face.

Să vedem acuma, cum se face testamentul la notarul public?

După-ce notarul public prin mărturisirea celor doi martori, s'a convins, că cel care vrea să-și facă testamentul înaintea lui, e într'adevăr acela, drept care se dă, înainte

de toate îi ia în scris voința din urmă, adecă face scrisoarea, care are să fie testament.

Când e gata cu scrisul ei, urmează cetirea testamentului, la care trebuie să fie *de față sau doi martori, sau un al doilea notar public*. Anume în orașe mai mari de regulă sunt mai mulți notari publici. De aceea în astfel de locuri e iertat, ca în loc de un notar public și 2 martori, să fie de față doi notari publici la cetirea și subscrierea testamentului.

Dacă, cel-ce-și face testamentul, ar vrea ca cei doi martori, ori celalalt notar public să nu scie ce se cuprinde în testament, poate cere ca ei să nu fie de față la cetirea testamentului.

În astfel de cazuri însă, e de lipsă, ca îndată după cetirea testamentului martorii sau notarul public cel de al doilea, să fie chemați înăuntru și cel-ce-și face testamentul, în fața lor să spună, că testamentul deja s'a cetit, înainte de ce au venit ei.

Dacă cel-ce-și face testamentul e orb, surd, mut, sau surdo-mut, e de lipsă, ca cei doi martori, ori în locul lor al doilea notar public să fie *de față dela început și până în sfârșit*, așa dară și atunci când se ia în scris voința din urmă. Pe când la alți oameni, precum am spus, e destul dacă sunt de față atunci când se începe cetirea testamentului sau și numai după cetire.

Legea mai spune apoi pe larg, că ce trebuie să facă când cel-ce-și face testamentul e surd, dar' scie ceti, ori când nu scie ceti: cum trebuie să se înțeleagă notarul public cu cel care e și surd și mut, ca să-i poată afla dorința. Toate lucrurile aceste însă nu ne privesc pe noi, pentru-că

e destul dacă le scie notarul public, care are datorința, ca ori-ce scrisoare să se facă întocmai precum o cere legea.

* * *

Am vorbit în cele de mai nainte despre testamentul *privat care e dat notarului public spre îngrijire*. Am dis atunci, că testamentul acesta, deși e dat notarului public, tot testament *privat* rămâne.

Se poate însă, ca cine-va să-și facă un testament privat întru toate după cerințele legii. După-ce e gata testamentul privat îl duce la notarul public, *însă nu spre îngrijire*, ci ca *notarul public să facă din el un testament public*.

Ca să se poată face lucrul acesta, legea cere următoarele:

1. Cel care-și face testamentul *să scie scrie și ceti în limba* în care e făcut testamentul și el însuși să-și pună iscălitura pe testament. Așa dară cine nu scie scrie nu poate face lucrul acesta. Se cere mai departe:

2. Ca cel-ce-și face testamentul să meargă în persoană și să-l predea notarului public, în fața alor doi martori ori a unui al doilea notar public și tot în fața lor să spună apriat, că scrisoarea ce a adus-o e testamentul lui.

Despre împlinirea acestor lucruri, notarul public ia protocol și testamentul se alătură la protocolul acesta.

Dacă mai târziu vrea, ca să-și ia testamentul dela notarul public, aceasta numai așa se poate, dacă el însuși sau un om imputernicit al lui merge la notarul public, care apoi ia protocol despre aceea, că testamentul l-a dat îndărăt. Testamentul, câtă vreme nu se face în el nici o schimbare, tot testament public rămâne și după-ce s'a luat dela notarul public.

Și prin aceasta se deosebesce testamentul acesta de cel care e dat numai spre păstrare notarului public. Pentru-că, precum am spus, cel dat numai spre păstrare sau îngrijire, dacă e făcut cu doi martori mai puțini, decât de obicei, numai atâta timp e bun, cât stă în îngrijirea notarului public. Îndată-ce îl luăm de acolo își pierde valoarea.

Mai departe, cel dat numai spre îngrijire, rămâne tot testament privat și în timpul cât stă la notarul public, pe când testamentul privat care e dus la notarul public cu scopul să facă din el testament public, rămâne ca testament public și după-ce îl luăm dela notarul public.

Fiind în cele de până acum atâta vorbă despre teste-mente private și publice, despre deosebirea dintre ele, aflu de lipsă să arăt și deosebirea în privința puterii de dovedire ce este între un testament privat și unul public.

Să încep cu testamentul privat:

Ca un testament privat să aibă valoare, trebuie să se dovedească, că acela e făcut după toată regula și, că iscă-liturile ce sunt pe el sunt adevărate.

Așa spre pildă, Ioan, care moștenesce în urma unui testament, toată averea unchiului seu Niculae, e în proces cu celelalte neamuri, cari nu vreau să-i recunoască dreptul, pentru-că, ȳic ele, unchiul Niculae nici când nu și-a făcut testamentul. În procesul acesta, Ioan trebuie să dovedească cu martorii de pe testăment, că testamentul a fost făcut într'adevăr de unchiul seu Niculae și, că iscălitura de pe testament e adevărată.

Așa dară nu e destul, ca cineva, care vrea să moște-nească după un *testament privat* să arăte testamentul prin care el e numit moștenitor, ci trebuie să dovedească și aceea,

că testamentul e adevărat adevă e iscălit într'adevăr de cel-ce lasă averea.

Altfel stă lucrul la testamentul *public*.

Aici moștenitorul nu trebuie să dovedească nimic, ci *tocmai din potrivă, cei-ce ȳic, că testamentul nu e adevărat, trebuie să dovedească lucrul acesta, adevă cum-că testamentul nu-i adevărat.*

Așa dară, în pilda de mai sus, dacă unchiul Niculae, ar fi lăsat un testament public, dela moștenitorul Ioan nu s'ar cere alt-ceva decât să-l arēte la proces.

Iar dacă celelalte neamuri ȳic, că testamentul acesta public nu e adevărat, atunci ele trebuie să dovedească, că e înșelăciune la mijloc.

Aceasta însă e cu mult mai greu de dovedit, pentru-că notarul public nu va face nici când un astfel de lucru, fiind el om de încredere al țērii. Notarul public e rēspunȳetor pentru scrisorile ce le face și astfel nu va face testament decât atunci, când il roagă chiar omul acela, a cui e averea.

CAP X.

Despre testamentele comune și despre contractele de moștenire.

Testament comun se numesce acela, în care doi oameni își spun voinȳa din urmă, cu alte cuvinte, *când doi oameni își fac unul și același testament.* De aceea vorbesc de doi oameni *fiind-că astfel de testament comun numai bărbatul și femeia își pot face.* Ori-ce alt testament în care se cuprinde voinȳa a mai multor oameni, cari nu sunt bărbat și femeie, nu are nici o valoare, ca și când nici nu ar fi făcut testament.

Testamentul comun al bărbatului și al femeii poate fi făcut așa, că fie-care dintre soți își lasă averea celuilalt, adecă averea va fi a aceluia, care va trăi mai mult decât celalalt. Se poate face însă și așa, că fie-care din ei lasă averea la un al treilea sau fie-care din ei la alt om. De altcum testamentul comun nu se deosebesce întru nimic de celelalte testamente. Numai cât aici, fie-care dintre soți își poate schimba voința din urmă, făcându-și alt testament după placul lui.

În privința aceasta e mare *deosebire* între *testamentul comun* și între *contractul de moștenire*, căci *contractul de moștenire* dacă odată e încheiat, nu se mai poate strica sau schimba decât cu *învoirea amândorora*, pe când *testamentul comun* îl poate schimba după plac fie-care dintre cei doi soți.

Contracte de moștenire, după legea austriacă, care este încă în putere în Ardeal, nu-și pot face decât bărbatul și muierea lui. În privința asta seamănă cu testamentele comune cari atât în Ardeal cât și în întreagă Țeara ungurească numai între soți de căsătorie se pot face.

Altfel stă lucrul în Țara ungurească, unde nu numai soții de căsătorie, ci și alți oameni pot încheia contracte de moștenire.

Despre contractele de moștenire legea dice, că acelea încă trebuie făcute întru toate asemenea cu testamentele.

Așa dară, cu toate-că cuprinsul scrisorii e altfel, ca la testament — pentru-că la contractul de moștenire sunt doi oameni cari fac *invoiala*, adecă unul dă și celalalt primesce averea, pe când la testament e numai un om adecă cel-ce lasă averea, — totuși în ce privesce cetirea, subscrierea, numărul martorilor și declarația martorilor trebuie să ne

ținem intru toate de hotăririle legii în privința testamentului în scris; pentru-că *contract de moștenire nu se poate face decât numai în scris.*

Să spun un exemplu despre modul cum trebuie făcut un astfel de contract de moștenire.

Alexandru Pantea și nevastă-sa Ana ar voi să-și facă o scrisoare, în care să fie pus, că ori-care ar muri mai iute dintre ei doi, își lasă partea de avere celui-ce va rămâne în viață. Totodată, fiind-că omul ușor își poate schimba cugetul de ași pe mâne, fie-care dintre soți ar vrea ca în scrisoare să stea și aceea, că hotărîrea aceasta nici unul din ei să nu o poată schimba fără învoirea celuilalt.

Merg deci la un om învățat care le spune să-și facă contract de moștenire, pentru-că acesta nu se poate schimba decât *cu învoiala amândorora.* Le spune însă și aceea, că *astfel de contract bărbatul și muierea numai la notarul public își pot face, ca ori-și-ce contract asupra averii, încheiat între bărbat și femeie.*

Notarul public, după-ce îi întreabă despre hotăririle ce le-au luat, le pune pe hârtie și apoi înaintea alor doi martori sau a unui al doilea notar public cetesce scrisoarea, după care, bărbatul și femeia trebuie să declare, că scrisoarea aceea cuprinde intru toate voința lor, deci o primesc drept contractul lor de moștenire. Apoi urmează subscrierea, atât a lor, cât și a martorilor și a notarului public.

În Țara ungurească, precum am spus, contracte de moștenire își pot face și alți oameni nu numai bărbatul și femeia, de aceea nici *nu e lipsă ca acela să fie făcut la notarul public,* decât numai atunci, când e încheiat între bărbat și femeie.

Alți oameni și-l pot face și ei înșiși după chipul testamentelor private.

Să dăcem bună-oară că George al Grecului, un om de 50 de ani, ar vrea să lase toată averea fratelui seu mai mic, Petru, dacă acesta l-ar ajuta la lucrarea pământului, fiind el însurat, pe când George nu are pe nime în lume. Petru ar vrea să ajute fratelui seu la lucrul pământului dacă ar fi sigur, că George într'adevăr îi va lăsa lui averea după moarte și nu-și va schimba propusul după vre-o câțiva ani.

Se pun deci să-și facă un contract de moștenire, despre care au auzit, că nu se poate schimba decât cu învoirea amândorora.

Spre scopul acesta chiamă la ei patru martori, dintre cari unul sciutor de carte, se pune și scrie contractul de moștenire așa după-cum s'a învoit George cu Petru.

După-ce au gătat cu scrisul, îl cetesc în fața lor și a martorilor și dacă îl află de bun, atât George cât și Petru tot în fața martorilor declară, că scrisoarea aceasta o primesc drept contractul lor de moștenire. Apoi o subscriu, atât ei, cât și cei patru martori, cari dovedesc tot pe scrisoarea aceasta, că toate cerințele s'au observat, precum prescrie legea.

CAP XI.

Cum se poate strica un testament?

Precum am spus-o deja de mai multe-ori, testamentul nu e alta decât exprimarea voinții din urmă a cuiva. Voința asta din urmă și-o poate cineva schimba înainte de moarte și astfel și un testament se poate strica prin voința celui ce l-a făcut, dacă el s'a socotit altfel.

Cel mai ușor mijloc de-a strica un testament e de-a nimicîi scrisoarea, bine înțeles dacă testamentul s'a făcut în scris.

Bună-oară cineva își lasă prin testament toată averea, femeii lui. După un an-doi însă se desparte de femeie și nevrînd ca femeia lui necredincioasă să-i moștenească averea, n'are decât să arunce în foc testamentul, dacă îl are la el. Iar dacă l-a dat spre îngrijire notarului public, trebuie să-l ceară de acolo și să-l nimicească.

Tot astfel și testamentul public după-ce l-am cerut dela notarul public și l-am nimicît nu mai are nici o valoare.

Testamentul se poate strica și prin aceea, că cel-ce l-a făcut *declară în scris ori cu graiu viu, că testamentul seu nu mai are valoare.*

E neapărat de lipsă să se facă lucrul acesta atunci, când testamentul e făcut numai cu graiu viu; pentru-că testamentul acesta nu se poate nimicîi, ca cel făcut în scris. E lipsă de felul acesta de-a strica un testament mai departe atunci, când cel-ce și-a făcut testamentul în scris nu mai are scrisoarea la el ci a dat-o, bună-oară, unuia dintre moștenitori și astfel nu o poate nimicîi.

Legea însă cere, ca la o astfel de nimicire, sau stricare a testamentului trebuie *să se observe toate regulele, cari sunt de lipsă la facerea unui testament.*

Însă nu e de lipsă, ca și stricarea testamentului să se facă întocmai așa cum s'a făcut și testamentul însuși. Cu alte vorbe, dacă testamentul a fost făcut în scris, retragerea sau stricarea testamentului acestuia se poate face și numai cu graiu viu după cerințele testamentului verbal. Și întors,

un testament făcut cu graiu viu se poate strica prin o declarație în scris.

Să vedem cum se face lucrul acesta.

Înainte de toate, dacă voim să stricăm un testament prin o *declarație în scris*, ne trebuie *doi martori*, dacă aceea e scrisă întregă cu mâna noastră, iar dacă aceea e numai iscălită de noi trebuie *patru martori*.

În scrisoare trebuie să spunem apriat, că despre ce testament e vorbă, ca să nu se nască neînțelegeri. Așa dară vom dice astfel:

„Subscrisul, în fața martorilor mai jos subscriși, prin aceasta declar că testamentul meu, făcut în anul 1901, 11 Februarie, subscris de martorii Ioan, Nicolae, George și Petru, îl retrag și astfel acela pe viitor nu mai are nici o valoare“.

Urmează apoi subscrierea în fața martorilor și în urmă, se iscălesc și martorii, ca și la facerea testamentului.

Dacă stricarea unui testament se face *prin graiu viu* atunci întocmai, ca la facerea testamentului verbal, e de lipsă, ca cel-ce-și retrage testamentul, în fața la patru martori să declare cu graiu viu că testamentul făcut atunci ș'atunci îl nimicesce, adecă îl retrage.

În urmă se poate strica un testament și prin aceea, că cel-ce l-a făcut își mai face unul în care lasă averea la alt-cineva și nu celuia, căruia a lăsat-o în testamentul cel dintâiu.

Când cineva își face mai multe testamente, acela va avé putere, *care e făcut mai pe urmă*.

Așa, bună-oară, într'un testament făcut în 1899, Nicolae lasă toată averea nepotului seu George, iar un alt testament

făcut în 1902 tot averea aceasta o lasă fratelui său Petru. Fiind-că dintre două testamente numai cel din urmă-e bun, toată averea va fi a lui Petru, iar testamentul făcut în 1899 nu va avea nici o valoare. Pentru-că se presupune, că cel-ce și-a făcut testamentul a doua-oară, a voit ca cel dintâiu să nu mai aibă putere.

CAP XII.

Câteva exemple din diferitele feluri de testamente.

Pentru o mai ușoară înțelegere a celor spuse până aici, aflu de bine să dau și câteva exemple sau pilde din diferitele feluri de testamente. Cine a cetit cu băgare de seamă tot ce am spus până acum, cetind și pildele aceste va avea cu mult mai mare folos din cartea aceasta.

I.

Voiu începe cu testamentul făcut *in scris* și anume cu cel făcut numai înaintea *la doi martori*, adică cu testamentul scris întreg și iscălit chiar de mâna celui-ce-și face testamentul. Bine înțeles, că astfel de testament nu-și poate face decât cine știe scrie curgător și are puțină carte, adică cine știe cum trebuie pus pe hârtie ceea-ce vrea și ce gândește.

Așa dară să dicem, că Ioan Negru, învățător în Surduc, vrea să-și facă testamentul așa, că jumătate averea să fie a muierei lui de-a doua, iar jumătate a copilului său Ioan. Fie-care apoi are să împartă datoriile între ei. Se pune deci la masă și își scrie pe o coală de hârtie următorul:

TESTAMENT.

Mai jos scrisul, Ioan Negru, ajuns cu ajutorul lui Dumnezeu la vârsta de 60 ani, cam slăbit de bătrânețe dar

cu mintea trează și sănătoasă, m'am hotărit să-mi pun pe hârtie dorința din urmă, pentru-că, la etatea mea, omul nu scie ceasul când vine moartea și-i bate la ușe. De aceea, ca nu cumva cei-ce rămân după mine, să nu se poată înțelege asupra mult-puținului ce am agonisit în viață, ci primindu-și fie-care partea lui, după dorința mea, să trăiască și după moartea mea în dragoste și bună înțelegere, rânduiesc cu privire la averea mea următoarele:

1. Jumătate din averea mea, atât mișcătoare, cât și nemișcătoare, o las iubitei mele soții de a doua, Ana, care cu bunătatea și credința ei mi-a îndulcit anii bătrâneții. De aceea țin, ca soția mea, cât timp va trăi, să fie ferită de grijile vieții.

2. Cealaltă jumătate din avere are să fie a fiului meu Ioan, căruia îi las pe de-asupra și toate hainele rămase după mine, afară de cele cu cari mă vor îngropa, apoi tot pe de-asupra are să capete și ceasul meu de argint și toate cărțile mele.

Impărțala între nevasta mea Ana și fiul meu Ioan să se facă așa ca fie-care pământ să se împartă cu lanțul în două și soartea să hotărască partea fie-căruia. Casa din sat însă să fie întreagă a fiului meu Ioan, care e dator să întoarcă nevastei mele pentru partea ei din casă 1000 coroane. Până-ce va plăti fiul meu banii acestia, nevasta mea să aibă dreptul de locuit în casă.

Nevasta mea Ana e datoare, să dea din partea ei 100 coroane la biserica din sat, din venitul cărora an de an să facă un parastas pentru sufletul meu.

Iar fiul meu Ioan e dator să poarte toate cheltuelile împreunate cu înmormântarea mea. Apoi să împartă 10 coroane la săracii din sat.

Banii ce i-am dat împrumut lui Niculae al Neagului, cari cu camătă cu tot întrec suma de 240 coroane, îi las Susanei, fata răposatului meu frate, George.

Fiul meu Ioan e dator, ca banii acestia după-ce-i va scoate cu buna ori cu pâra, să-i depună la scaunul orfanal pe numele numitei nepoate Susana, ca să crească ceva pe când se va mărita.

Scris-am acest testament în Surduc, în anul Domnului 1899, la 22 Februarie, l-am cetit și iscălit în fața martorilor mai jos iscăliți.

Ioan Negru.

Noi mai jos iscăliți martori prin aceasta mărturisim, că în ziua de ați, vecinul nostru Ioan Negru, ne-a cetit scrisoarea aceasta și a declarat în fața noastră, că în ea se cuprinde voința lui din urmă scrisă cu mâna lui proprie. Tot în fața noastră s'a iscălit Ioan Negru cu mâna lui proprie.

Surduc, 22 Februarie 1899.

Ioan Nan m. p.,
martor.

+ *George Dobre,*
martor

prin *Ioan Nan,*
iscălitorul numelui.

Așa dară precum se vede din pilda aceasta au fost defață la facerea testamentului doi martori din cari unul a știut scrie, unul nu.

Când am vorbit despre testamentele privilegiate spuseseam, că un fel de testament privilegiat e și testamentul în care cineva lasă avere numai la copiii sei ori la nevastă. Dacă un astfel de testament e scris întreg de mâna celui care face testamentul, atunci nu sunt de lipsă martori.

În pilda de mai sus Ioan Negru totuși s'a folosit de doi martori. Oare pentru-ce?

Pentru-că în testament, pe lângă copil și nevastă a lăsat avere și unei nepoate de frate. Dacă acum nu chiema doi martori, partea aceasta de testament nu era bună și biata Susana nu căpăta nimica. Însă în ce privesce pe fiul și pe nevasta lui Negru, testamentul era bun și fără nici un martor.

II.

Precum scim din cele spuse mai la începutul cărții, atât testamentul cel cu doi martori, cât și cel care e scris de mână străină însă e iscălit de mâna celui-ce-și face testamentul, adică testamentul cu patru martori, *se poate face și așa, ca martorii să nu scie, ce se cuprinde în testament.* Cel-ce-i chiamă, ca să fie martori, le arată o scrisoare despre care le spune că în scrisoarea aceea se cuprinde testamentul lui, apoi o subscriu cu toții, după-cum voiu arăta în pilda ce urmează:

TESTAMENT.

Eu mai jos subscrisa, Ana Burdan, fiind-că pătinesc de o boală grea de care poate nu mă voiu mai vindeca, înainte de ce bunul Dumnezeu ar curma firul țălelor mele, m'am hotărît, ca în fața martorilor de mai jos să-mi fac testamentul până-ce sunt încă cu mintea deplin sănătoasă.

Voința mea din urmă e următoarea:

Toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare o las iubitelui meu nepot Ioniță și iubitei mele nepoate Ana, copiii surorii mele Măria. Ca să încunjur însă ori-ce neînțelegere, ce s'ar pute născe între numiții asupra averii, cu

limbă de moarte hotăresc ca atât Ioniță cât și Ana să împărțească averea după dorința mea. Ceea-ce, dacă nu o ar face, drept pedeapsă să nu capete decât jumătate averea, iar cealaltă jumătate să fie a verișoarei mele Sofia.

Impărțeala averii să se facă în chipul următor:

1. Ioniță să capete casa de lângă biserică cu grădină cu tot, apoi cucuruziștea de peste riu. Tot a lui să fie și carul cu cei doi boi, cari îi am acum. În schimb Ioniță e dator, ca să ridice la mormântul meu o cruce, pe care să scrie numele meu și al bărbatului meu.

2. Nepoatei, Ana, îi las pământul arător de 3 jugere, „de pe coastă“, apoi toate albiturile, hainele și mobilele din casă, precum și vaca cu vițel cu tot, ce o am acum.

Casa din capul satului în care șede verișoara-mea Sofia încă va fi a nepoatei mele Ana, însă numai după moartea verișoarei mele Sofia, căreia îi las dreptul de-a locui în casă până când va trăi.

Cheltuelile împreunate cu îngroparea mea și cu parastasul pentru odichna sufletului meu se vor acoperi din cele 200 coroane depuse la banca românească din loc.

Aceasta e voința mea din urmă.

Dat în Monor în anul 1902, 11 Decembre.

Ana Burdan m. p.

Subscrișii martori, fiind cu toții de față în casa vecinei noastre Ana Burdan, prin aceasta adevărim, că numita pe care o cunoaștem cu toții, *ne-a arătat scrisoarea aceasta pe*

care a iscălit-o în fața noastră și a declarat că în ea se cuprinde testamentul ei.

MONOR, 11 Decembre 1902.

Ioan Bran m. p.,
martor.

George Păpuc m. p.,
martor.

+ *Isaia Strémbului,*
+ *Alexă Lup,*
martori

prin *George Păpuc*
scriitorul numelor.

Dacă în testamentul acesta Ana Burdan și-ar fi lăsat toată averea la un copil al ei ori la copiii copiilor ei, ea tot ar fi trebuit să cheme patru martori, și nu putea să-și facă testament privilegiat, pentru-că, precum am spus la locul seu, testamentul prin care cineva lasă avere numai la copii ori la copiii copiilor, numai atunci îl poate face privilegiat dacă întreg testamentul e scris și iscălit de mâna celui-ce și-l face.

Pe când dacă se iscălesce numai pe un testament scris de alt-cineva sunt de lipsă patru martori. Apoi ori-cui lăsăm averea e tot una.

III.

A treia pildă de testament va fi aceea a unui om care nu scie scie. Precum scim, la astfel de testamente, pe lângă 4 martori se mai cere ca testamentul să se cetească întreg în fața martorilor. Așa dară aici e de lipsă, ca martorii să scie ce-i scris în testament. Ei trebuie să adeverească că testamentul înainte de a-l subscrie s'a cetit în fața lor.

TESTAMENT.

După-ce, mulțumită¹ lui Dumnezeu, am ajuns și al 70-lea an al vieții mele, deplin sănătos și cu mintea sănătoasă, aflu de lipsă să fac rënd cu privire la averea mea, pentru-că, dacă așa ar fi hotărit Cel de Sus, ca să curme dăilele mele, moartea să mă afle pregătit.

De aceea fac în privința averii mele, agonisite prin muncă cinstită, următoarele hotăriri:

Toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare o las urmașilor fiului meu Nițu, și anume atât celor pe cari îi are acum cât și celor-ce se vor nasce până la moartea mea.

Până-ce trăiesce însă feciorul meu Nițu toată averea o va folosi el și tot venitul va fi al lui cu acea restringere că din venitul acesta are să țină și să crească pe nepoții mei sus numiți, ceea-ce ca tată și așa e dator să o facă.

Dacă s'ar întâmpla că nepoții mei, pe cari i-am numit de moștenitori ar muri înainte de fiul meu Nițu și astfel după acest din urmă nu ar rămâne nici un urmaș, atunci toată averea să treacă la sf. biserică din satul nașterii mele cu acel legământ ca din venitul curat al averii mele, să se plătească un al doilea învățator la școala noastră românească.

Aceasta e dorința mea din urmă.

Să cadate, 19 Novembre, anul 1902.

Ioan Albu
prin *George Crețu*,
scriitorul numelui.

Subscrișii, fiind chemați ca martori din partea vecinului nostru Ioan Albu pe care cu toții îl cunoașcem, prin aceasta adevărim că scrisoarea de mai sus s'a cetit în fața noastră

și a lui Ioan Albu, care tot înaintea noastră a declarat că în ea se cuprinde testamentul lui și și-a pus degetul pe crucea de lângă numele lui, iscălit de mai jos scrisul martor George Crețu.

Să cã date, 19 Novembre anul 1902.

George Crețu

George Nan

+ *Alexandru Pitiș*
prin *George Crețu*.

+ *Sofron Leucă*
prin *George Crețu*.

IV.

O să dau acum o pildă de testament *privilegiat*, făcut de un om care e bolnav de choleră și care nu scie scrie și ceti. La un astfel de testament *sunt de lipsă, ce-e drept, doi martori, dar nu e de lipsă ca martorii să fie deodată de față.*

TESTAMENT.

Fiind cuprins de un morb greu, din care nu mai e scăpare, mă grăbesc să-mi fac testamentul până ce încă simt în mine putere și până-ce nu mă copleșesc de tot cruda boală. Prin aceasta hotăresc, că din toată averea mea atât mișcătoare cât și nemișcătoare, a patra parte să fie a iubitei mele neveste Nastasia cu drept de proprietate. Numai din casa în care locuim să nu aibă ea decât drept de folosință până la moarte, iar după moarte ea să rămână proprietatea aceluia dintre cei 6 copii ai mei, care va da un preț de rescumpărare mai mare celorlalți frați. Prețul acesta de rescumpărare să se împartă în părți egale între ceilalți cinci frați. Dacă ar muri careva dintre copii înainte

de a deveni maiorean adecă înainte de ce ar implini 24 de ani, partea lui să se împărtească între ceilalți frați rămași în viață.

Sânpetru, 13 Iulie 1902.

+ *Stefan Țeran,*
iscălit prin *Andron Pop.*

Subscrisul, prin aceasta adevăresc, că Stefan Țeran, care m'a chemat să-i fiu martor, la facerea acestui testament, după-ce i l-am cetit cu graiu înalt, a declarat că în el să cuprindă voința lui din urmă, apoi și-a pus degetul pe crucea de lângă numele lui iscălit de mine.

Sânpetru, 13 Iulie 1902.

Andron Pop,
martor.

Subscrisul, prin aceasta adevăresc că Stefan Țeran, care m'a chemat să-i fiu martor, mi-a arătat testamentul de față. *subscris de el* prin martorul Andron Pop ca scriitor de nume și provădit cu declarația acestui martor, și după-ce am cetit și eu cu glas înalt întreaga scrisoare, mi-a declarat, că în scrisoarea aceasta e cuprinsă voința lui din urmă, și că el însuși și-a pus degetul pe crucea de lângă numele lui iscălit de martorul Andron Pop.

Sânpetru, 14 Iulie 1902.

Nicolae Aron,
martor.

Din pilda asta se vede, că cei doi martori nu au fost deodată de față, ba nici nu au subscris scrisoarea în aceeași zi, ci unul în 13 Iulie, celalalt cu o zi mai târziu, adecă în 14 Iulie.

V.

În urmă o să aduc un exemplu *de testament public*. O fac aceasta nu pentru-că ar fi lipsă să scim cum trebuie

făcut un astfel de testament, ci numai ca să vedem cam ce formă are un astfel de testament:

DOCUMENT PUBLIC.

Eu, Dr. Alexă Marin, notar public regese în Bratca, în urma recercării din partea partidei mai jos subscribe, care s'a prezentat înaintea mea și a cărei identitate au dovedit-o Emil Neamț și Petru Călin locuitori în Bratca pe cari îi cunosc în persoană și cari au asistat totodată și ca martori testamentari, prin aceasta dovedesc că în fața acestor martori numita partidă a spus cu graiu viu voința din urmă, care, la rugarea lui, am luat-o în scris astfel:

TESTAMENTUL MEU.

„Subscrisul, care trăind în lume, cu sudoarea feții mele mi-am strins puțină avere, înainte de ce m-ași depărta din lumea aceasta, în care de puțină odichnă am avut parte, aflu de bine să-mi fac testamentul, și astfel să împedec, ca averea mea să ajungă pe mâna celor, cari cât am trăit numai mi-au amărit ȃilele.

Prin aceasta declar, că pe nevasta mea, Ana, care trăeșce și aȃi în nelegiuire cu unul pentru care m'a înșelat și părășit o eschid din ori-ce moștenire și nu are drept la nimic din averea mea.

Tot astfel ficiorul meu, Ioan, care în totdeuna a ținut parte mamă-sa și care a ridicat în fața oamenilor din sat toporul asupra mea, pentru-că nu am vrut să o iau iară la casa mea cinstită, pe păcătoasa mea nevastă, încă îl opresc dela averea mea.

De aceea hotăresc, că toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare să se prefacă în bani, și să se depună în

o bancă românească, iar din cametele banilor să se dea ajutoare la calfele de meseriași, cari ar voi să se așeze ca măestri prin satele din comitatul meu.

Cu ducerea la îndeplinire a acestui testament încredințez pe dl părinte Ioan Grecu din Hondol. Impărțirea ajutoarelor să o facă cei doi protopopi din oraș dimpreună cu câte doi preoți și doi învățători mai bătrâni de amândouă confesiunile din tractul lor“.

Despre aceasta s'a făcut acest document public care s'a cetit în fața testatorului și a martorilor, cari au fost de față dela început până la sfârșit fără intrerupere și cari însiși încă au cetit acest document și l-au aflat intru toate asemenea cu voința lui și l-a subscris în fața noastră.

Bratca, 12 August 1902, adevă doispredede August anul una mie nouă sute și doi.

Daniil Marcu,
testator.

Emil Neamț,
martor.

Petru Călin,
martor.

Dr. *Alexa Marin,*
notar public.

VI.

După-ce am adus câteva exemple despre modul, cum se fac testamentele, să aduc un exemplu și despre un *contract de moștenire*. Am spus mai la început, că contractele aceste încă trebuie făcute intru toate, ca testamentele făcute în scris.

Am spus și aceea că astfel de contracte în Ardeal nu-și poate face decât bărbatul și femeia pe când în Țara un-

gurească ori și cine. Exemplul de mai jos e un contract încheiat între un măestru și calfa lui. Așa dară un astfel de contract numai în Țara ungurească are valoare.

CONTRACT DE MOȘTENIRE

încheiat în ziua mai jos amintită de o parte între Petru Birău, păpuțar locuitor în Coștei, de altă parte între Aurel Neguț, calfa de păpuțar locuitor în Coștei precum urmează:

1. Subscrisul, Petru Birău, plin de recunoștință față de calfa mea, Aurel Neguț, care de mai mulți ani pe lângă plată aproape de nimic, mi-a fost un ajutor neobosit în purtarea meseriei de păpuțar, prin aceasta declar, că după moartea mea, toată averea ce va rămâne după mine, după-ce nu am copii, o las calfei Aurel Neguț. Anume îi las casa în care locuiesc, apoi toate mobilele precum și toate instrumentele de păpuțărit.

2. Aurel Neguț din parte-și primesce cu mulțămintă acest contract și se obligă și pe mai departe a lucra tot pe lângă plata avută și tot cu zelul de mai înainte la măestrul seu.

3. Se obligă Aurel Neguț, că dacă măestrul seu în urma neputințelor bătrâneții nu ar mai pute lucra și câștiga atunci el va continua măestria păpuțăritului tot sub numele lui Petru Birău, iar din venit îi va da și măestrului seu atâta cât se poată trăi cinstit.

Dat în Coștei, anul 1902 Ianuarie 10.

Petru Birău.

Aurel Neguț.

Mai jos subscrișii martori prin aceasta adeverim, că Petru Birău și Aurel Neguț, după-ce li s'a cetit scrisoarea

de mai sus, au declarat în fața noastră, că ea cuprinde întru toate voința lor, apoi au iscălit'o cu mâna lor proprie.

Coștei, 10 Februarie anul 1902.

George Vlaic,
scriitorul contractului și martor.

Alexandru Popa,
martor.

Ioan Urs,
martor.

+ *George Nan,*
iscălit prin *George Vlaic.*

Precum vedem așa dară contractul de moștenire în ce privesce martorii, numărul lor, apoi felul cum trebuie să se subscrie și ce trebuie să adeverească, e întru toate la fel cu testamentul. Numai cuprinsul nu prea seamănă pentru-că la testament precum am văzut e de lipsă numai voința *unui*, *adecă a celui-ce lasă averea*, pe când la contractul de moștenire vedem *scrise două voințe*, anume *a celui-ce dă averea și a celui-ce primesce averea*.

Incheiere.

Din cele ce am spus în cele de până acum despre testament, despre felul cum trebuie făcut, dar mai ales din exemplele prin cari m'am nisuit să înlesnesc înțelegerea unor hotăriri mai grele a legii, fie-care cetitor se va convinge despre lipsa neapărată de a cunoaște bine legea despre testamente, și despre foloasele mari ce le poate trage din cunoașterea ei.

Scopul meu a fost să înlesnesc cunoașterea acestei legi și acelor, cari din cetirea însași a legii nu cu mult s'ar alege.

Pentru-că cele mai multe din legile noastre, sunt scrise așa încât îți trebuie să fi umblat pe la școlile înalte, sau să fi deja avocat sau judecător, ca să le poți înțelege bine și să scii trage folos din ele.

Din cartea aceasta va trage foloase bune mai ales poporul dela sate. Folosul acesta în linia primă nu va sta în aceea, că fie-care om care va ceti-o va și sci face bună-oară un testament în scris. Pentru-că spre a face un testament se cere ca să scii învîrti peana cu ușurință, adecă să scii pune pe hârtie ceea-ce gîndesci și voiesci. De aceea cel mult preoții, învățătorii și alți cărturari de pe la sate se vor alege din cartea aceasta cu atîta, ca să poată face un testament în scris.

Va fi în stare însă ori-ce om de pe sate, care va ceti-o, ca în cas de lipsă, când nu ar găsi pe nime în sat care să-i facă scrisoare, să-și facă testamentul *cu graiu viu* sau *verbal*.

Cel *mai prețios folos* însă ce cred că-l va aduce cărticica mea ori-cărui cetitor, este acela, că cel-ce va ceti-o, pe viitor se va *feri de a începe cu prea multă ușurință un proces, care, dacă ar sci legea despre testamente, nu l-ar începe*.

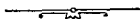
În viața de toată zilele nu odată vedem cum din poftă și lăcomie de avere se iau la ceartă frații și poartă procese inversunate unul în potriva celuilalt. Eu însu-mi am vădut un om care a pornit piră în contra fraților sei pentru doi boi pe cari, cum spunea el, tatăl seu i-a lăsat numai lui și nu și celorlalți frați. A trebuit însă să piardă procesul fiind-că n'a putut dovedi altceva decăt, că tatăl pe patul de moarte i-a dîs că boii să fie ai lui. Atîta însă nu-i destul, pentru-că la un testament făcut și *numai cu graiu*

viu, se cere să fie de față și patru martori. Aici însă nu au fost.

Dacă fratele, care a pornit procesul în potriva fraților sei ar fi știut lucrul acesta, a bună-seamă, că nu se băga în necas. Iată dar, că nesciința legii e izvorul la o mulțime de piri nedrepte cari nu au alt sfârșit, decât duc la sapă de lemn, pe cei ce se pirăsc.

Cei-ce vor citi cu atențiune cartea mea se vor feri a bună-seamă de-a porni procese despre cari vor ști înainte că sunt nedrepte și în contra legii.

Pentru-că, cine știe cum trebuie făcut un testament, îndată ce îi cade în mână un testament făcut de altul, poate judeca, că bun e testamentul acela sau nu. Și astfel ușor se poate hotări, că oare bine e să pornească procesul spre a-l strica sau că e mai bine să lase lucrul într'atăta.

Conținutul.

	Pagina.
Despre testament. Introducere	3
Cap I. Despre testament și contract de moștenire în genere	4
Cap II. De câte feluri sunt testamentele?	10
Cap III. Cine are drept să-și facă testamentul?	12
Cap IV. Testamentul privat, făcut în scris	17
Cap V. Despre martori	23
Cap VI. Despre testamentele verbale (făcute prin graiu viu)	30
Cap VII. Despre testamentele privilegiate	38
Cap VIII. Despre testamentele private depuse la notarul public	48
Cap IX. Despre testamentele publice	55
Cap X. Despre testamentele comune și despre contractele de moștenire	60
Cap XI. Cum se poate strica un testament?	63
Cap XII. Câte-va exemple, din diferitele feluri de testament	66
Încheiere	78

